

Perspectief

Portret Top Compost Dronen • Het beeld van goede eiwitten • Dynamiek, levenskrachten en preparaten • Schorpioen • Leven van het land

2003^{mei} N° 3
_{juni}

Dynamisch

Nieuws en informatie over biologisch-dynamische landbouw en voeding

Dynamisch Perspectief

2-maandelijkse uitgave voor leden van de
Vereniging voor Biologisch-Dynamische
Landbouw en Voeding (BD-Vereniging)
ISSN 1389-7438

BD-Vereniging en advertentie-acquisitie:
Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en
Voeding
Diederichslaan 25
Postbus 236, 3970 AE Driebergen
e-mail: info@demeter-bd.nl
internet: www.demeter-bd.nl
tel: 0343-531740, fax: 0343-516943

Redactie:
Bruno van der Dussen, Jola Meijer

Vaste medewerkers:
Bernard Asselbergs, Maaike Boschloo,
Jan Diek van Mansvelt, Frank Woets

Sluitingsdatum kopij:
Aanlevering kopij voor het juli-augustusnummer:
tot 1 juni 2003
Bij voorkeur van tevoren telefonisch overleg,
tel. 075-6873159;
Kopij op diskette (minimaal Word 97) of via e-mail:
info@demeter-bd.nl

Vormgeving:
Fingerprint Driebergen, Gerda Peters
Pre-press en druk: Drukkerij Kerckebosch Zeist
Gedrukt op Reviva, 50% recycled, chloorvrij

De BD-Vereniging is houdster van het merk **DEMETER**

Copyright
Tegen overname van artikelen bestaat in principe geen
bezwaar, mits hier van tevoren toestemming voor is
verleend en dit duidelijk wordt vermeld.

Vereniging voor
Biologisch-Dynamische
Landbouw en Voeding

Vooraf

"Ik zou een oproep willen doen aan de mensen die de BD een warm hart toedragen om de krachten te bundelen zodat aan deze massale ruimingsactie van gezonde dieren een eind gemaakt kan worden", zegt Jan van de Ven, bd-boer, waar een maand geleden ruim 400 bd-kippen preventief geruimd werden (zie elders in dit nummer).

In het Dynamisch Portret vertelt Tjeerd Elzinga over zijn composteringsbedrijf Top Compost: "Het gebruik van biologische mest en compost zou eigenlijk voor 100% verplicht gesteld moeten worden".

Roelf Havinga gaat in het artikel "Het belang van evenwichtige voeding" nader in op het onderzoek van Ehrenfried Pfeiffer en andere Amerikaanse onderzoekers naar de relatie tussen gezonde bodem en evenwichtige voeding. Tevens laat hij zien hoe genetische producten zich 'uitdrukken' in chroma's.

Via het DNA van planten, dieren en de mens denken we veel te weten over die levende verschijnselen. Maar weten we eigenlijk iets af van wat 'achter' het DNA verborgen zit? Volkier Bentina ligt een tipje op over de verschijnselen van het 'leven' en hoe wij 'levenskrachten' zouden kunnen begrijpen.

De redactie

INHOUD

Dynamisch Portret Top Compost Dronten	3
BD-Vereniging in de ban van Manfred Klett	7
Het belang van evenwichtige voeding (eiwitten en mineralen)	8
De dynamiek van levenskrachten, het levende als werkplaats	12
Schorpioen	15
Leven van het land	16
Perspectief	16
Memo	18
Lezen en leren	20
Agenda	22
BD-info	23

100% biologische input
moet kunnen

Volgens Tjeerd Elzinga en met nauwelijks enige meer-kosten!

Het beeld van eiwitten
al of niet genetisch gemodificeerd

Evenwicht in de bodem
geeft evenwicht in de
voeding

De dynamiek van levenskrachten
leren zien en denken vanuit de totaliteit

Fysiotherapeut en
eurithmietherapeut
Volkier Bentina over de
preparaten

V.l.n.r.: Petra, Jan en Tjeerd

Top Compost Dronten Composteren als levenswerk

Bruno van der Dussen

Begin maart vertelde Tjeerd Elzinga op één van de regiodagen in Dronten voor bd-boeren over de wijze van composteren, zoals hij dat op zijn bedrijf Top Compost doet. Naderhand sprak de redactie met hem. Aanleiding was ook het artikel van Jan Saal in Dynamisch Perspectief (2002, nr. 5), waarin hij vertelde over zijn ervaringen met het composteren. 'Van gangbare, bio, bd-boer tot eigenaar composteringsbedrijf', zo zou in het kort de levensloop van Tjeerd Elzinga te beschrijven zijn. Achterin het bedrijventerrein aan de Platinastraat (een zijstraat van de Bronsweg) in Lelystad ligt zijn bedrijf Top Compost. Daar vertelt Tjeerd over zijn leven en z'n levenswerk.

"In 1976 moest het oorspronkelijke bedrijf van mijn vader in de NO-polder wijken voor de bouw van een rondweg. Hij kon een stuk land van 60 ha krijgen in de polder in de buurt van Harderwijk. Daar verbouwde hij aardappelen, bieten, tarwe en uien, zoals hij dat al vele jaren lang op zijn oorspronkelijke bedrijf had gedaan." Dat was het tijdstip waarop vader Elzinga tegen z'n zoon Tjeerd zei dat hij maar in het bedrijf moest komen werken. "M'n vader vond dat ik lang genoeg de wereld had verkend. Ik woonde in die tijd namelijk in Amerika waar ik van alles heb gedaan, maar voornamelijk van het leven heb genoten."

Tjeerd werkte nog 5 jaar met zijn vader in maatschap. Toen zijn vader 67 jaar was, nam hij het bedrijf in 1983 over.

Toch beviel dat gangbare boeren Tjeerd eigenlijk niet. "Ik had in het begin een halve liter mcpa (bestrijdingsmiddel, red.) nodig om m'n distels kwijt te raken. Een paar jaar later had ik anderhalve liter nodig om distels te verwijderen. Dat beviel me niet. Zo liep ik tegen meer dingen aan, totdat ik tot het besef kwam dat we op deze manier in de landbouw op een doodlopende weg zitten. Via onder andere Lex Kruit zag ik hoe biologische landbouw werkte. Dat was voor mij de oplossing. In 1989 zijn we omgeschakeld naar biologische-dynamische landbouw, want dat was in die tijd eigenlijk nog de enige vorm van georganiseerde biologische landbouw. Met dertien biologisch-dynamische boeren hebben we indertijd Nautilus opgericht, dat gaf wat zekerheid over de afzet van onze producten."

In die tijd bouwde Tjeerd nog een stal om stieren die hij van andere bd-veehouders betrof af te mesten en om zodoende eigen mest voor het land te krijgen. "Maar ik wilde eigenlijk wat meer met de mest gaan doen. Want als je mest in de grond stopt, vraagt het stikstof om te verteren, terwijl op de zware grond in de polder juist stikstof nodig is. Vooral omdat de grond langer koud blijft dan elders en de planten stikstof nodig hebben voor de eerste aanzet."

Composteren

Via Thieu Verdonschot, de akkerbouwer op Warmonderhof, hoorde Tjeerd dat in Oostenrijk de familie Lübke mest composteerde. "Drie weken later zaten we in Oostenrijk en zagen daar machines om grote hoeveelheden mest en groenafval te composteren. In 1983 hebben we zelf een machine gemaakt waar compost mee omgezet kan worden. Dat was een redelijk succes. Zo is het eigenlijk begonnen: met wat mest en wat groenafval van de gemeente. Ik heb diverse cursussen gevolgd en mag me nu compostmeester noemen."

In die tijd kreeg Tjeerd last van een versleten knie. Het werk op het land werd daardoor steeds moeilijker. "Ik kon toen de boerderij van Henk Engels kopen, die zelf met z'n bedrijf naar Friesland verhuisde en verkocht mijn boerderij. De 20 ha die ik overhield, verbouwde ik samen met Paul van Stipthout. Door een versleten knie kon ik eigenlijk niet meer op het

land werken. Mijn belangstelling ging definitief uit naar het composteren. Daar had ik een stuk grond voor nodig. Na veel overleg en diverse mogelijkheden te hebben bekeken kon ik uiteindelijk op het industrieterrein bij de Bronsweg 2,4 ha kopen. Al met al heeft dat bijna 4 jaar geduurd. Gedurende die tijd heb ik gewerkt als mestcoördinator.”

Tjeerd had inmiddels z'n hart verpand aan de compost. Op z'n tuinbouwbedrijf werd alleen maar compost verwerkt, geen 'rauwe' mest meer.

“Dat deed Paul van Stiphout ook op mijn land en ook de andere boeren aan wie ik m'n land verhuurde. Zij gebruikten allemaal mijn compost.”

“Na het overlijden van Paul van Stiphout veranderde er veel. Ondanks een nieuwe knie kon ik definitief geen zwaar werk meer op het land doen. Sinds die tijd huurt Lex Kruit het hele land, terwijl de twintig paarden die ik op stal heb door iemand anders verzorgd worden.”

Pfeiffer

“Ik leg mij nu geheel toe op de compost. Ik kom daardoor veel in contact met onderzoekers van het Louis Bolk Instituut en uit “Wageningen”. Dankzij de familie Lübke uit Oostenrijk weet ik nu het een en ander over composteren. Ik ben dan ook enorm blij dat zij de onderzoekingen en proeven die Pfeiffer voor en ook nog na 1940 heeft gedaan in Amerika op het gebied van composteren verder hebben ontwikkeld. Gelukkig is er steeds meer belangstelling voor het composteren.”

Top Compost

“Ik probeer een product op de markt te brengen waar we achter kunnen staan. Dat doen we met z'n drieën. Jan werkt buiten op het terrein en Petra op kantoor. We vormen samen een hecht sociaal team.”

“We leveren nu 4.500 ton compost per jaar, dat is ongeveer 7000 m³. Dat gaat naar biologische tuinders en naar particulieren.”

Er worden drie verschillende soorten compost gemaakt:

- Structuurcompost: Die wordt gemaakt van hout en gras (uit natuurgebieden) en wordt veel gebruikt voor structuurverbetering van de grond.
- Bemestingscompost: gemaakt van hout, gras (uit natuurgebieden) en 25% potstalmest en is geschikt voor bemesting van planten.
- Mestcompost: Deze wordt gemaakt van paardenmest, gras (uit natuurgebieden) en agrarische producten zoals uiensoortersel, appels, houtkrullen, enz. Dit is een compost voor volleveldsbewerking in de herfst voor het ploegen.

Alle composten zijn op wens van de klant te mengen met Bentoniet of lavameel.

“En dat is nog niet alles”, zegt Tjeerd, “we leveren ook humusaarde, humusmix, bosstrooisel, et cetera. Sinds begin dit jaar leveren we ook een soort compost aan ECO-STYLE, met Eko keurmerk. Dat heeft wel heel wat voeten in de aarde gehad, met heel wat overleg en onderzoek. Nu liggen in ongeveer 1000 tuincentra en dergelijke winkels zakken biologische compost van mij onder de naam ECO STYLE.”

Het bedrijf heeft tevens een grote vrachtauto waar compost met behulp van slangen op een bepaalde plek, bijvoorbeeld in kassen, naar toe geblazen kan worden. Maar ook houtsnippers evt. vermengd met compost of zelfs grind. “De vrachtauto zit in een aparte BV. Dat doe ik samen met een plaatselijk transportbedrijf. De chauffeur rijdt ongeveer 5 dagen per week met de vrachtauto en Gerio Overweg doet acquisitiewerk voor Top Compost. Die samenwerking bevalt prima.”

Compost van mest

Vanuit z'n periode als mestcoördinator voor de biologische landbouw kent Tjeerd bijna alle biologische veehouderijen. Aan mest weet hij bijna altijd wel te komen. Ook al wordt dat tegenwoordig steeds moeilijker. Elke veehouder heeft middels de Minas een zgn. mestcontract met een koppelbedrijf, een akkerbouwbedrijf. “Maar ik krijg ook hout, restafval van uien, witlof, prei, paardenmest, enz. enz. Dat kan allemaal gebruikt worden om te composteren. Maar alles wat binnenkomt moet aan de norm van zeer schoon voldoen. 75% van de binnenkomende producten heeft een Eko-certificaat, de resterende 25% mag gangbaar zijn mits ze schoon zijn van zware metalen. Top Compost heeft dan ook een Skal-certificaat.

Het ene composteringsbedrijf gebruikt mest om te composteren. Het andere niet. Wat is het verschil?

Tjeerd: “Dat hangt voornamelijk af van de vergunning die je hebt aangevraagd. Ik heb van het begin af vrij veel mest gebruikt, daar is m'n vergunning ook op gebaseerd. Andere composteringsbedrijven composteren voornamelijk groenafval en hebben geen vergunning voor het gebruik van mest voor hun composteringsproces. Top Compost is één van de twee composteringsbedrijven in Nederland die mest in mogen nemen.”

Op het bedrijf liggen hoge composthopen. Worden die niet verkocht?

“Die zijn van eind vorig jaar en worden dit jaar verkocht. In de wintermaanden gaat het composteren wat moeilijker. Voor een goed composteringsproces moet de temperatuur in de compoststap ca. 60°-70° zijn. Door de vorst zakt de temperatuur in de compost naar 20° en kan dus niet omgezet worden. Vanaf half december stoppen we met composteren, in het voorjaar beginnen we weer compoststapen te maken. Alle compost die op hoge bulten ligt is klaar. Die wordt alleen nog gezeefd.”

100% biologische mest en compost?

Er is in feite toch te weinig biologische mest voor de biologische akkerbouwbedrijven?

Tjeerd: “Als je de benodigde hoeveelheid mest deelt op het aantal telers is maar 40 -50% van die mest beschikbaar als biologische mest. Er is dus biologische mest te kort. Maar wat blijkt? In de gangbare mest zit ten genetisch gemanipuleerde soja-producten en mais. Moet je dan als

biologische landbouw je er op voor laten staan dat biologische landbouw vrij is van gentech producten? Stel je voor dat er straks bij proeven van biologische producten genetisch gemanipuleerde stoffen in worden aangetroffen. Nu, dan kun je wel inpakken!”

Tjeerd heeft een oplossing voor dit probleem. “Gebruik in plaats van gangbare mest, biologische compost. In compost zijn de nutriënten namelijk gebonden. Van de minas-wetgeving mag je maar 170 kg stikstof per ha strooien en 110 kg fosfaat. Maar als je mest uitrijdt op het land is gemiddeld maar 50-60% van de aanwezige stikstof en fosfaat beschikbaar voor de plant, de resterende 40-50% wordt uitgespoeld in het slotwater of verdampt.

De boeren willen 100% mest toe dienen, maar van de toegestane 172 kg stikstof komt slechts 100 kg bij de plant terecht. Op zand- en veengronden is 100 kg stikstof veel te weinig. Biologische boeren kopen dan geperste kippenmest korrels. Alsof die niet verdampen of wegspoelen. Bovendien kost dat nogal wat. Waarom gebruikt men geen biologische compost”, vraagt Tjeerd zich af, “als je dezelfde hoeveelheid compost gebruikt als mest dan blijft er veel meer stikstof beschikbaar voor de plant. Stikstof en fosfaat zijn in de compost gebonden en kunnen niet uitspoelen. In plaats van dezelfde hoeveelheid compost kan je ook minder compost gebruiken om hetzelfde effect te krijgen als die 170 kg. Je kan met compost dus veel zuiniger omgaan dan met mest. En dat scheelt weer in de aanschafprijs.”

Een ander voordeel van compost is volgens Tjeerd de aanwezigheid van bacteriën. “Met bacteriën stimuleer je het bodemleven. Maar er moet wel zuurstof in de grond zitten. Met die grote zware machines van te-

genwoordig wordt alle zuurstof uit de grond geperst.” Maar met de mest van tegenwoordig is er een ander probleem, merkt Tjeerd op. “Die mest is kwalitatief lang zo goed niet meer als de mest van vroeger. Vroeger werd de mesthoop regelmatig met de hand omgezet. Tegenwoordig komt een grote grijper die grote brokken mest omzet. Maar dat heeft niet hetzelfde effect zoals men dat vroeger deed. Nu gaat de mest rotten. Daar wordt de grond niet beter van.”

“Het lijkt wel alsof ik in m’n eigen straatje praat”, verzucht Tjeerd, “maar ik kan het voldoende onderbouwen. Ik heb tegen de BD-Vereniging gezegd dat het gebruik van biologische mest en compost eigenlijk voor 100% verplicht gesteld zou moeten worden. De mogelijkheden zijn er om 100% biologische input voor je bedrijf te realiseren, met nauwelijks enige meerkosten!”

Demeter-compost?

Skal heeft normen voor meststoffen en bodemverbeterende middelen. Demeter Internationaal heeft dergelijke normen nog niet. “Als ik bij de BD-Vereniging vertel dat ik Demeter-compost wil maken en het Demeter-merk wil voeren, zal dat een probleem zijn. De BD-Vereniging heeft namelijk geen normen waaraan ik moet voldoen. Thuis op de boerderij gebruikte ik de Demeter-preparaten. Maar hier op het bedrijf heb ik dat nog niet overwogen. Ik ben eigenlijk allang blij dat ik aan de biologische norm van de Skal kan voldoen. Als zogenaamd input-bedrijf moet alles wat binnenkomt gecontroleerd worden of het aan de Skal-norm voldoet. Als dat het geval is, krijg je een certificaat. Als je het product op de markt brengt, moet het ook weer aan bepaalde normen voldoen.

EM, Effectieve Micro organismen

Onlangs verscheen in het tijdschrift Ode een uitgebreid artikel over EM (effectieve micro organismen) en een zekere "professor" Higa. EM werd aangeprezen als de oplossing voor de landbouw. Hogere opbrengsten, betere kwaliteit van de bodem en van de producten, enz. Als we Tjeerd daar naar vragen trekt hij een bedenkelijk gezicht. Hij vertelt hoe hij indertijd zelf samen met Jaap Bakker Agriton (landbouwkundig adviesbureau in Groningen, red.) hebben gevraagd om mee te doen de effectieve micro organismen die uit Japan ingevoerd werden in de markt te zetten. "Agriton is een bedrijf dat al veel contacten met boeren had en al met micro-organismen bezig was. Na verloop van tijd heeft Agriton de productie en verkoop van EM helemaal naar zich toegetrokken. Dat is toen niet helemaal op de manier gegaan zoals je dat zou verwachten." Toch blijkt er een merkwaardig staartje aan het verhaal te zitten. Op een gegeven moment komen Tjeerd en Henk Jan er achter dat de EM die door Agriton op de markt wordt gebracht niet uit de oorspronkelijke fabriek in Japan komt, maar door een zogenaamde prof. Higa gemaakt wordt die ooit eens stage liep op het bedrijf waar de oorspronkelijke EM vandaan komt. "Prof." Higa draaide er anderhalf jaar de bak voor in voor het namaken van EM.

"Henk Jan Bakker brengt via z'n bedrijf Green Balance de oorspronkelijke EM op de markt. Dat bacterie-preparaat sproeien wij over de compoststruggen als die voor de derde keer worden omgezet. Het voordeel van ons bacterie-preparaat is dat er een bacterie in zit die zuurstof aanmaakt in zuurstofloze omstandigheden. Zuurstof is een voeding voor de andere bacteriën, die zich in de compost verder kunnen ontwikkelen. Door de aanwezigheid van deze bacterie hoeven de compoststruggen minder vaak omgezet te worden. Dat scheelt flink in de hoeveelheid werk."

Tjeerd zet wel wat vraagtekens bij het verhaal in Ode. "Het wordt niet voldoende onderbouwd. Het is natuurlijk vrij gemakkelijk om te zeggen dat je een opbrengstverhoging krijgt van 20%. Het hangt er dan wel vanaf ten opzichte van welke grond. Met andere maatregelen was dat wellicht ook gelukt."

Economie

"Composteren is in de biologische landbouw nog lang geen gemeengoed. Ik word dan ook als een aparte gast gezien", zegt Tjeerd, terwijl hij er een gezicht bij trekt van wie kan me wat maken. "Biologische boeren vinden zichzelf al snel heel goed. Ze gebruiken geen kunstmest en geen bestrijdingsmiddelen. Dat alleen geeft hun het recht biologisch te zijn. Onzin, zeg ik. Dat is pas het begin als biologische boer. Want daar komt een heel traject achteraan: bodemleven, met de bodem bezig zijn en vooral de bodem voeden, daar gaat het om, niet de plant voeden. Bacteriën voeden, dan ontstaat pas gezond plantenleven. Maar er wordt nog steeds met drijfmest gewerkt, want dat is goedkoper! Natuurlijk is

biologische landbouw ook een economisch verhaal, maar in het economische verhaal zul je als biologische boer keuzes moeten maken. Maar Als je daar geen boodschap aan hebt en op de grens loopt van biologisch en gangbaar en je gebruikt bijvoorbeeld 50% drijfmest, dan vraag ik me af waar je als biologische boer mee bezig bent. En dat geldt in nog veel sterkere mate voor de biologisch-dynamische boer. Die moet voor zijn werk staan. Die heeft gekozen voor iets extra's. Dat moet je dan ook uitvoeren."

Albert Heijn

"Natuurlijk moet het economisch plaatje kloppen. En daar wringt eigenlijk te schoen. Sinds Albert Heijn biologische producten verkoopt, is prijsvorming nog moeilijker geworden. Albert Heijn en natuurlijk ook al die andere grootwinkelbedrijven zeggen gewoon: Nautilus wij willen zoveel ton wortelen, zoveel uien, prei, enz en daar willen we zoveel voor betalen. Nee? Dan gaan we ergens anders kijken zegt Albert Heijn dan. Ook al zou het elders misschien toch iets duurder zijn, zij zullen de boer wel even laten zien dat zij de inkoop bepalen. Met Odin is het gelukkig heel anders gesteld. Daar zit een filosofie achter. Odin en de boer zijn heel nauw met elkaar verbonden. Albert Heijn heeft geen binding met de boer. Dat vinden ze alleen maar lastig, want die boer wil altijd iets meer hebben dan Albert Heijn in gedachten heeft. Eigenlijk wordt er teveel gangbaar gedacht in de handel, de invloed van het gangbare circuit is nog veel te groot."

Levende bodem

Aan het eind van het gesprek komt het artikel van Jan Saal Levende bodem of bodemleven ter sprake (zie Dynamisch Perspectief 2002, nr 5). "Ik denk dat we met de BD-Vereniging eens moeten praten om te bezien aan wat voor normen Demeter-compost zou moeten voldoen en of zoiets in de praktijk haalbaar is." Maar één ding staat voor Tjeerd vast: er zou bij de boeren maar ook in het algemeen veel meer besef moeten komen over het belang van een levende, vruchtbare bodem. "Dat zou bijvoorbeeld aangetoond kunnen worden middels chroma's. Als boeren bij me komen om grondmonsters te laten testen, vraag ik ook altijd een grondmonster van hun moestuin. Dan zien ze het verschil tussen de grond waar ze met grote machines over rijden en drijfmest gebruiken en de grond van hun moestuin. Dan zien ze dat hun moestuin een heel ander bacterielevens heeft en dat er veel meer zuurstof in de bodem zit. Natuurlijk kan je van je land geen moestuin maken, maar je kunt er wel wat aan doen." ■

Top Compost
Tjeerd Elzinga
Platinastraat 26
8211 AR Lelystad
Aantal medewerker: drie
Productie: 7000 m³ compost per jaar
Tel. 0320-213941
e-mail:
bio@topcompost.nl
www.topcompost.nl

Opening en jaarverslag

Alvorens de voorzitter Jan Saal de vergadering opent spreekt hij een spreuk uit die ook aan het begin van de bestuursvergaderingen worden uitgesproken. Vervolgens heet hij iedereen hartelijk welkom. Hij memoreert dat er op verschillende gebieden problemen zijn. Niet alleen de thans heersende vogelpest, maar ook problemen op het economisch gebied, wat de afzet en prijsvorming van biologische producten betreft en problemen met het maken van de preparaten. Ook signaleert hij problemen op het gebied van de regelgeving, mest en grondprijzen. Hij spreekt de hoop uit dat samenwerking binnen de BD-Vereniging initiatieven oplevert die deze problemen het hoofd kunnen bieden. Voor het vaststellen van het jaarverslag verwijst Jan Saal naar het inhoudelijk jaarverslag 2002 in Dynamisch Perspectief. Hierover zijn geen vragen. Het verslag wordt zodoende vastgesteld.

Financiën

Jos Pelgröm licht vervolgens enkele financiële overzichten toe. Na enkele vragen hierover wordt de begroting met algemene stemmen aangenomen.

Bestuursmutaties

Voor dat Jan Saal enkele bestuursmutaties aankondigt, memoreert hij allereerst nog de pro-

BD-Vereniging in de ban van Manfred Klett

In een zonovergoten Warmonderhof vond op 12 april te Dronten de jaarvergadering plaats. Onderstaand treft u een korte uiteenzetting van die dag.

motie van Ton Baars in Wageningen eind vorig jaar en overhandigt hem een cadeau.

Jan Saal zegt hiermee de erkentelijkheid voor deze prestatie tot uitdrukking te willen laten komen en ook voor het bestuurswerk dat hij in de periode daarvoor is kunnen blijven doen. Hierna krijgt Michael Veltman het woord die afscheid neemt van Gerard Brinks die reglementair aftreedt. Michael gaat nader in op het jarenlange functioneren van Gerard Brinks, ook als diegene die betrokken was bij het voorbereiden van de diverse conferenties en overhandigt hem enkele cadeaus. Jan Saal memoreert voorts dat Peter Nieuwenhuysse als lid van het bestuur is afgetreden en voorzitter van de Demeter Licentie Commissie is geworden. Ook hij ontvangt een cadeau van de voorzitter: een Demeter-pet. De voorzitter wijst erop dat er nog geen nieuwe leden voor het bestuur voorgedragen kunnen worden. Wel zijn met twee aspirant-leden gesprekken voor een bestuursfunctie. Eén van hen is Jaap Visser. Voorgesteld wordt dat indien de kennismaking positief uitwerkt, Jaap Visser definitief tot bestuurslid wordt benoemd. De vergadering gaat hiermee accoord. Hiermee sluit de voorzitter het officiële gedeelte van de vergadering af.

Het on-officiële gaat over het onderwerp Nederland en de preparaten, hoe verder vanaf 2003. Zo vertelde Jos Pelgröm over de werkwijze van Demeter Internationaal, Leen Jan-

maat over de Demeter Voorwaardencommissie, Peter Nieuwenhuysse over de Demeter Licentie Commissie, Ton Baars over onderzoek en Maria van Boxtel over scholing en begeleiding. Deze onderwerpen zullen in de komende nummers van Dynamisch Perspectief nader worden toegelicht.

Hierna had de huishoudelijke dienst van Warmonderhof voor een ieder een heerlijke komsoep en belegde broodjes. Na een korte rondleiding over Warmonderhof begonnen alle aanwezigen vol verwachting aan het middagprogramma. Waren er 's morgens een goede 40 aanwezigen op de ledenvergadering. 's Middags was dat aantal bijna verdubbeld. Heel wat BD-ers wilden wel eens horen wat Klett nu te vertellen had over de preparaten. En Klett had heel wat in petto. Het was een boeiend verhaal en mede door de levendige discussie daarna, zullen velen ongetwijfeld inspiratie hebben opgedaan om verder te gaan met de preparaten. In een volgend nummer van DP komt een en ander uitvoeriger aan de orde. ■

Het belang van evenwichtige voeding (eiwitten en mineralen)

Roelf Havinga, M.Sc., directeur Team Ecosys, Twello

Onlangs bezocht Roelf Havinga de landbouwconferentie Acres USA. Hij 'ontdekte' daar dat er talrijke in Nederland onbekende lezingen van Ehrenfried Pfeiffer (leerling van Rudolf Steiner) door Acres USA worden uitgegeven. Roelf geeft een korte uiteenzetting van de belangrijkste conclusies uit deze lezingen. Tevens gaat hij nader in op de onderzoeken van drie Amerikaanse wetenschappers die in de tweede helft van de vorige eeuw belangrijke ontdekkingen deden op landbouwkundig gebied.

Roelf Havinga maakt zich vooral zorgen om de zeer slechte voeding (o.a. van genetisch gemodificeerde producten) in Amerika voor zowel mens en dier. Eén van de directe gevolgen hiervan is dat de varkens in Amerika nauwelijks nog slachtrijp worden. Amerika zit met een tekort aan varkens(vlees).

Als iets in de belangstelling staat en waar dagelijks over geschreven wordt is het wel de kwaliteit van ons voedsel. Het aantal zeer gezette mensen, met obesitas (vetzucht, red.), neemt verontrustend toe. Evenals het groeiend aantal mensen met zogenaamde 'beschavingsziekten' als ME, reuma, reumatiek, hart- en vaatziekten, astma en ADHD. En zou het toenemend aantal gevallen van zinloos geweld hier misschien ook onder gerekend kunnen worden? Al deze 'onevenwichtigheden' kunnen m.i. worden toegeschreven aan de kwaliteit van ons voedsel. Een kwaliteit die het gevolg is van de onevenwichtige eiwitsamenstelling en het gebrek aan mineralen in de huidige voedingsmiddelen.

Als gevolg hiervan is een deel van de (binnen)stedelijke bevolking, ondanks een wel doorvoed aanzien, ondervoed en/of tegelijkertijd vaak oververmoeid. Overigens zonder dat men zich daarvan bewust is. Met name

deze (onbewuste) oververmoeidheid zou m.i. de agressiviteit kunnen verklaren van de jeugd, die leeft van geraffineerd voedsel dat bovendien veel geraffineerde suiker of kunstmatige zoetstoffen bevat. Tot overmaat van ramp wordt het beetje voedingswaarde dat nog in de producten over is, kapot gestraald door verhitting in een magnetron. Wat ontspoorde eiwitten (prionen) kunnen aanrichten, is inmiddels bekend (o.a. gekke koeienziekte).

De kwaliteit van het voedsel als levensmiddel is in de eerste helft van de vorige eeuw door een aantal toegewijde wetenschappers zeer diepgaand onderzocht. Hun resultaten zijn echter nooit serieus genomen, omdat de oplossingen die zij aandroegen economisch onaantrekkelijk leken. Het meeste geld werd en wordt ook nu nog verdiend door een bestaande toestand te handhaven en een eventuele behandeling te beperken tot het bestrij-

Intermezzo

Het geniale van Reams is geweest dat hij vitaliteit van planten, vruchten en melk kwantificeerbaar heeft gemaakt als brix-waarde. De brix, of brekingsindex, is meetbaar met een refractometer.

Het is een maat voor het gehalte aan colloïdaal opgeloste stoffen: suikers, eiwitten, enzymen en mineralen, in het sap of de melk. Planten met een brixwaarde van gemiddeld 12% of hoger zijn onaantrekkelijk voor 'schadelijke' of sap zuigende organismen.

den van de symptomen in plaats van de oorzaken aan te pakken.

Albrecht, Reams en Callahan

In de tweede helft van de vorige eeuw besloten dr. William Albrecht en dr. Carey Reams, die beiden arts waren, zich te richten op de landbouw, omdat zij zich realiseerden dat de meeste gezondheidsklachten, die zij te behandelen kregen, het gevolg waren van onevenwichtige voeding. Door hun inspanningen waren zij uiteindelijk in staat om de voedingstoestand van een gezonde bodem te definiëren. Waarbij met gezond een bodem wordt bedoeld, die in staat is om evenwichtig voedsel voor mens en dier voort te brengen. De planten die op een dergelijke gezonde/evenwichtige bodem groeien, zijn zo vitaal dat zij weinig last hebben van ziekten, plagen en schadelijke plant- en bodemorganismen. De natuurlijke functie van 'schadelijke' bacteriën, schimmels, virussen, luizen, trips, aaltjes e.d. is het opruimen van niet vitale organismen en die zijn dan niet meer nodig.

Beide onderzoekers hebben de weg gewezen tot duurzame productie van levensmiddelen/evenwichtige voeding, door de bodem te voorzien van mineralen en organische voeding (compost, gecomposteerde mest en natuurlijke meststoffen). De benadering van Dr. William

Albrecht is opgesteld vanuit een voorraadgedachte (stationair model), terwijl de theorie van Dr. Reams een verklaring geeft voor de dynamiek in stofwisselings- en bodemvormende processen.

De modellen van Albrecht en Reams worden vervolmaakt, met de informatie van dr. Philip Callahan. Hij toont in zijn onderzoeken aan dat in de natuur communicatie en de synthese van materie geschiedt door uitwisseling en onderschepping van straling met golflengten in het bereik van infrarood licht, extreem lage en/of radio frequenties.

Hij toonde aan dat planten en insecten op allerlei plaatsen zijn voorzien van antennes, soms heel klein, waarmee zij niet alleen informatie uitwisselen, maar in het geval van planten via heel specifieke golflengten informatie waarnemen/onderscheppen waarmee bijvoorbeeld mineralen (metalen) worden gesynthetiseerd. Hij leverde de verklaring voor de constatering van Reams dat planten 80 tot 85 % van de voedingsstoffen uit de atmosfeer of kosmos kunnen betrekken.

De inspanningen van Albrecht, Reams and Callahan hebben in de Verenigde Staten geleid tot de 'Eco-agriculture' benadering. Centraal in deze benadering staat o.a. het belang van mineralen als katalysatoren in stofwisselingsprocessen. Katalysatoren hebben de eigenschap dat zij in chemische reacties niet worden verbruikt, maar onmisbaar zijn voor het plaatsvinden van (complexe) chemische reacties in een laag temperatuurbereik (0-40 °C) en bij lage druk (1 bar).

Albrecht en Reams wezen ook op het belang van calcium (Ca) en zwavel (S) als energieleveranciers voor stofwisselingsprocessen. Zij toonden aan dat nutriënten niet als kunstmest aan een bodem moeten worden toegediend, dat wil zeggen in zout- of anhydridevorm, omdat dit schadelijk is voor de bodembiologie. Door gebruik van kunstmest vluchten bijvoorbeeld bodemaaltjes in de (osmotisch) veilige plantenwortels. Zij toonden aan dat het gebruik van kunstmest noodzaakt tot het gebruik

van onkruid-, insecten- en ziektebestrijdingsmiddelen en de bodem berooft van de essentiële mineralen, wat uiteindelijk bij de consumenten (mens en dier) leidt tot gebreksziekten en misvormingen.

Overigens wijzen Albrecht en Reams het gebruik van kunstmeststoffen niet af, maar altijd in combinatie met organische stof, waardoor zij worden cheleerd. Zij propageren zelfs het gebruik van cheleerde (kunst)meststoffen als bladvoedingspreparaten, om gewassen door moeilijke perioden te helpen. Bemesting vindt veelal bij de start plaats, maar de grootste behoefte is aan het eind van het groeiseizoen.

Pfeiffer

Reeds in de dertiger jaren van de vorige eeuw deed Ehrenfried Pfeiffer op aanwijzingen van Rudolf Steiner zowel in Nederland als elders in Europa onderzoek in het kader van vitaliteit brengende eigenschappen van voedsel. Pfeiffer was biochemicus die zijn leven heeft gewijd aan onderzoek naar de meest optimale wijze van telen, bewaren en bereiden van voedselgewassen en het houden van landbouwhuisdieren. Hij deed fundamenteel onderzoek naar teelt-, bewaar- en bereidingsmethoden waarbij gehalten van eiwitten, mineralen en andere voedingsstoffen in de gewassen zoveel mogelijk bewaard bleven. Het eerste deel van zijn carrière werkte hij in Europa, vanaf 1940 tot zijn dood in 1961 had hij een boerderij en laboratorium in de USA.

Pfeiffer ontdekte dat het in de fotosynthese gaat om de vorming van eiwitten, niet om de vorming van zetmeel of suikers. Volgens Pfeiffer vormen planten vanaf zonsopgang tot circa 10.00 uur eiwitten, om vervolgens in rust te gaan tot 16.00 uur en vanaf dan tot zonsondergang opnieuw eiwitten te vormen. 's Nachts worden de eiwitten omgezet en als suikers en zetmeel afgevoerd naar de wortels, bij verbruik van zuurstof.

Het cruciale bij de eiwitsynthese is echter, dat deze alleen op een evenwichtige bodem op de juiste wijze plaatsvindt, dat wil zeggen een bo-

dem waarin de voedingsstoffen (nutriënten) gelijkmatig zijn verdeeld. Wanneer een of meer voedingsstoffen (nutriënten) in overmaat aanwezig zijn, dan wordt de eiwitsynthese verstoord, waardoor eiwitten ontstaan waarin de verhouding tussen de samenstellende aminozuren niet optimaal is. Aminozuren zijn bouwstenen van de eiwitten. Mens en dier zijn voor de voorziening van bepaalde (essentiële) aminozuren, zoals lysine, van planten afhankelijk, omdat we die zelf niet kunnen aanmaken.

Pfeiffer ontdekte bijvoorbeeld dat het gehalte aan het aminozuur lysine in granen significant terugliep, wanneer kunstmest werd gebruikt.

Bij gebruik van kunst- of drijfmest zijn sommige voedingsstoffen, als stikstof, fosfaat en kalium, in overmaat aanwezig, en vaak ook nog in zoutvorm, wat leidt tot de vorming van onevenwichtige eiwitten in het gewas. Het effect is dat de consument drie tot vier keer zoveel van het product nodig heeft om een verzadigd gevoel te krijgen. Maar ondanks een volle buik, heeft de consument nog steeds niet de vereiste hoeveelheid essentiële aminozuren binnen gekregen. Ondertussen maken de lever, nieren en ingewanden overuren om de overmaat aan voedingsstoffen (ballast) weer kwijt te raken.

Deze onbalans in eiwitsynthese is door Pfeiffer waargenomen in alle vormen van productiegerichte landbouw, waarbij kwantiteit voorop staat, ook bijvoorbeeld bij planten van hybride rassen in vergelijking met niet gehybridiseerde planten, bij met graan gevoerde koeien in vergelijking met alleen met gras gevoerde koeien, enz.

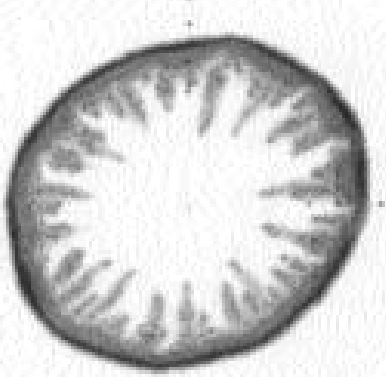
Pfeiffer ontdekte dat de vertering van onevenwichtige eiwitten wordt versterkt, doordat de stofwisselingsystemen van plant, dier en mens van nature zijn afgestemd op een evenwichtige samenstelling van voedingsmiddelen. Het aardige hierbij is, dat de stofwisselingsprocessen in een gezonde bodem in essentie niet sterk afwijken van de processen die zich in de ingewanden van mens en dier afspelen. In plaats van via de wortels resorberen darmvlokken de voedingsstoffen in mens en dier.

Chroma van tofu van 100% genetisch gemanipuleerde sojabonen.

Wanneer de fijn gekauwde voedselbrij, die de maag verlaat, niet in evenwicht is, scheidt de twaalf vingerige darm de mineralen, eiwitten en enzymen af, die niet in voldoende mate in het voedsel zitten. Om te zorgen dat de overige voedingsstoffen (mineralen, eiwitten e.d.) kunnen worden opgenomen. Dit betekent, dat de consument vanuit een situatie van tekort(en), uiteindelijk terechtkomt in een gebreksituatie, omdat niet alle eiwitten, enzymen en mineralen, die in de voedselbrij door de consument zijn afgescheiden weer worden teruggewonnen, omdat die nodig zijn voor de opname van andere voedingsstoffen.

Pfeiffer was onder andere betrokken bij een experiment in Nederland dat liep van 1926 tot 1940, toen de inval van de Duitsers een vervolg blokkeerde. In dit experiment werden circa 700 gezinnen voorzien van voedsel van evenwichtige bodems. De mensen moesten voor het voedselpakket rond 15 % boven de gebruikelijke marktprijs betalen. Toen in 1934 de Beurskrach kwam, werd al het voedsel in Nederland centraal opgekocht en via distributie verdeeld. Toch zag Pfeiffer kans het ministerie van Landbouw te overtuigen dat 'zijn' boeren 15 % meer voor het voedselpakket dat zij leverden moesten ontvangen, buiten het distributiesysteem om. Tot verbazing van de bij het experiment betrok-

Chroma van tofu van gentech-vrije biologische sojabonen.

ken medewerkers van het ministerie van Landbouw, bleven ook de mensen uit de laagste inkomenscategorieën de pakketten met evenwichtig voedsel afnemen. Gevraagd naar hun beweegreden was het antwoord: Natuurlijk betalen we 15 % boven de gemiddelde verkoopprijs, maar we hebben slechts een derde van de hoeveelheid nodig in vergelijking met de producten uit de gangbare landbouw. Bovendien hebben wij nauwelijks medische kosten.

Genetische modificatie

Invoering van genetisch gemodificeerde gewassen zal op een veel kortere termijn effecten te zien geven, dan de introductie van kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen, doordat de onbalans die zij creëren van fundamenteeler aard en bijna totaal is. Genetisch gemodificeerde gewassen zijn niet alleen niet in staat tot een evenwichtige eiwitsynthese door (blijvend) gebruik van kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen en hybridisering, maar zijn opgebouwd uit ongebalanceerde eiwitten. Genetisch modificeren bestaat uit het 'inschieten / inlassen' van kernaminozuren in het erfelijk materiaal. Doordat dit willekeurig geschiedt, wordt de optimale ruimtelijke rangschikking van aminozuren in het genoom, volgens de gulden snede of ϕ -verhouding, verstoord.

Er ontstaat een verdikking op de chromosoomstreng, waardoor het gemodificeerde chromosoom zich niet meer volledig kan inrollen, tot het niet meer zichtbaar is, een kenmerk voor een cel in rust.

De chromosomen worden pas zichtbaar bij celdelingen of wanneer informatie nodig is voor celstofwisseling, immuunreacties, en dergelijke.

In de natuur gaan fysische processen vooraf aan biochemische processen. Op basis van herkenning van de vorm, die op haar beurt weer resoneert met een frequentie, is het organisme in staat de juiste enzymen vrij te maken voor stofwisselings- en immuunprocessen e.d., zie o.a. Callahan, en meer recent het biofotonenonderzoek van prof. Popp. Door de misvormingen/deformaties van de kerneiwitten (DNA) bij gemodificeerde voedselgewassen is het consumerend organisme niet in staat de voedingssubstantie te herkennen en de vereiste enzymen voor vertering vrij te maken. Het organisme verliest dus meer energie en tijd in het verteringsproces en komt vermoedelijk niet eens tot een optimale vertering, afgezien van mogelijk giftige stofwisselingsproducten die ontstaan. Het vermoeden is inmiddels gerezen dat bij consumptie van genetisch gemodificeerde producten het lichaam tot zes keer meer water vasthoudt. Daarnaast wordt het lichaam opgescheept/vergiftigd met grote hoeveelheden (30-45 %) residuen van gewasbeschermingsmiddelen, omdat de gemodificeerde gewassen selectief zijn voor de gewasbeschermingsmiddelen waarvoor zij resistent zijn gemaakt.

De veranderde eiwitstructuur van gemodificeerde gewassen is eenvoudig en goedkoop vast te stellen door het maken van ronde chromatogrammen volgens de Pfeiffer methode. Het verschil in aminozuur samenstelling en verschil in eiwitstructuur verklaart waarom de met BT-mais gevoerde zeugen in de Verenigde Staten van Amerika niet meer bronstig worden (AcresUSA Journal van november 2002) en waarom de runder- en varkensmestertijen

achter elkaar de deuren sluiten, omdat de dieren de mestperiode niet overleven zonder excessieve kosten voor diervoorzorg (antibiotica) (mondelijke mededeling van de veterinaire specialist Dan Skow op de Acres USA Conferentie december 2002).

Wordt het nu geen tijd om wat meer geld over te hebben voor ons voedselpakket? Onze agrarische sector kan dan weer levensmiddelen gaan produceren in plaats van op kwantiteit geproduceerd voedsel, gestoeld op gebruik van kunstmest, onkruidbestrijdings- en gewasbeschermingsmiddelen. Voedsel dat op de lange duur ons leven niet in standhoudt omdat het essentiële mineralen en eiwitten mist. Stel je eens voor wat we aan kosten besparen op medische, maatschappelijke en psychische zorg en hoeveel meer mensen zich naar ware potentie kunnen ontplooiën (niet meer 24 uur per dag rustig moeten worden gehouden met Ritalin e.d.).

Toelichting

Chroma's zijn eiwit- en enzymbeelden van bijvoorbeeld vruchten- en plantensappen, voedingsmiddelen, grond en compost. Bovenstaande monsters van tofu zijn gemalen en gemengd met verdund natronloog. Het extract is vanuit het midden met een pipje van filtreerpapier opgezogen en heeft zich vanuit het midden radiaal verspreid in het met zilvernitraat voorbehandeld rond filtreerpapier. De stoffen slaan op verschillende afstand van het centrum neer, o.a. afhankelijk van de grootte van de moleculen. Het zilvernitraat kleurt de eiwitten en enzymen en dit resulteert in bijgaande beelden. Het rechter chromabeeld is het beeld zoals normaal verschijnt bij dit type kwaliteitsonderzoek, met een gesloten buitenrand. Het linker chromatogram vertoont een zeer onrustig beeld. Een beeld dat wij nog niet eerder hadden gezien bij landbouwproducten, of ons bekend vanuit de literatuur. Als het beeld een afspiegeling is van de organisatiegraad van de eiwitten, is dit in overeenstemming met de be-

vingingen van Dan Winter, die verklaart dat bij gentech de organisatie van het DNA niet meer volgens de gulden snede, of de π -verhouding is, hetgeen veroorzaakt wordt door het willekeurig 'inschieten' van amino(kern)zuren in het genoom. Het gevolg is dat de DNA strengen in het chromosoom verdikkingen krijgen, waardoor het chromosoom zich niet meer tot "niets" kan inrollen, wanneer de cel in rust verkeert. Phil Callahan heeft in zijn onderzoeken aangetoond dat vorm samenhangt met frequentie. Als een eerste herkenning van voedselbestanddelen (eiwitten, aminozuren, mineralen e.d.) in de stofwisseling op basis van vorm geschiedt en zo de herkenning op basis van de vorm/het ruimtelijk model het startpunt voor de biochemische processen (vertering) vormt, gaat het organisme bij het nuttigen van gentech producten veel energie in de herkenningfase van het voedsel verliezen. En mocht het organisme er niet uitkomen dan gaat het op de best mogelijke benadering verteringsenzymen aanmaken. Dit zou kunnen verklaren waarom genetisch voedsel op zijn best weinig tot geen vitaliteitversterkende kwaliteiten bezit, omdat de gebruikelijke hoeveelheid energie die bij niet-gentech producten na vertering overblijft voor opbouw- en instandhouding van het organisme al verbruikt is in de vertering. Afgezien nog van de gevol-

gen van een ingebouwde eiwit onbalans die verder gaat dan die door een overmaat (kunstmest) mineralen, een groter gehalte aan residuen van gewasbeschermingsmiddelen en de kans op recombinant virussen. Het hogere gehalte aan residuen van gewasbeschermingsmiddelen is het gevolg van een verhoogde selectiviteit van de gewassen voor de chemicaliën waarvoor zij resistent zijn gemaakt. ■

Referenties:

- Albrecht, W.A. & Walters, Ch., *The Albrecht Papers I-IV*, Acres USA, Kansas City, MI, USA 1996
- Andersen, A.B., 1989. *Life & Energy in Agriculture*, Acres USA, Missouri, USA.
- Andersen, A.B., 1992. *Science in Agriculture*, Acres USA, Metairie, La, USA
- Callahan, Philip.S., 1975, 2001. *Tuning in to Nature*, Acres USA, Austin, Tx., USA.
- Callahan, Philip.S., 1995. *Para magnetism: Rediscovering nature's secret force of growth*, Acres USA, Metairie, La., USA.
- Hennig, E., 1996. *Secrets of a fertile soil* (In Dutch), Agriton, Noordwolde, NL.
- Kinsey, N. & Walters, Ch., 1999. *Hands-on Agronomy*, Acres USA, Austin, Tx,USA.
- Pfeiffer, E.E., 1984. *Chromatography applied to Quality testing*, Bio Dynamic literature, Wyoming, RI, USA
- Pfeiffer, E.E., 1948-1959. *Ehrenfried Pfeiffer himself: eight audio tapes in a shelf binder*. Acres USA, Austin, Tx, USA.
- Reams, C.A. & Dudley C., 1982. *Choose life or death.*, Holistic Labs Inc., Tampa, FL, USA
- Skow, D. & Walters, Ch, 1995. *Mainline farming for century 21*, Acres USA, Metairie, La, USA.
- Tompkins, P. & Bird, C., 1973. *The secret life of plants*, "Perennial library", Harper and Row Publishers, N.Y., USA, Cambridge, UK.
- Tompkins, P. & Bird, C., 1978. *Secrets of the soil*, Harper and Row Publishers, N.Y., USA, Cambridge, UK.
- Voitl, H. & Guggenberger, E., 1986. *Der Chroma-Boden Test*, Verlag Orac, Vienna, Austria.
- Wheeler, Ph.A. & Ward, R.B., 1998. *The non-toxic farming Handbook*, Acres USA, Metairie, La, USA.

De dynamiek van de levenskrachten, het levende als werkplaats

Zijn we met z'n allen niet druk bezig om het 'leven' te onderzoeken? Via genenonderzoek proberen we eigenschappen van de mens te achterhalen. Alleen komen we niet veel verder dan uiterlijke eigenschappen. Daarmee is het wezen van de mens niet verklaard. Met het 'leven' zijn levenskrachten verbonden, niet alleen bij de mens, maar in de gehele natuur. Die levenskrachten vormen de essentie van het 'leven'.

Volkier Bentinck leefde jarenlang met de vraag over het wezen van deze levenskrachten. In bijgaand artikel tracht hij voor ons een tipje van de sluier op te lichten. Hij wil tevens aantonen hoe in het hanteren van de preparaten dezelfde wetten te herkennen zijn, die de levenskrachten beheersen.

Volkier Bentinck

Het biologisch-dynamische

Ook al ben ik zelf geen boer, toch voel ik me sedert mijn vooroorlogse opleiding in de "Gartenbau- und Siedlerschule für die biologisch-dynamische Wirtschaftsweise" van Dr. M.K. Schwarz, te Worpsswede, bij Bremen bij onze bd-landbouwmethode betrokken.

Doch toen ik daarna Dr. med. Ita Wegman, de indertijd medische medewerkster van Rudolf Steiner, ontmoette en gedurende vele jaren tot aan haar dood mee mocht maken, heb ik daarop, in plaats van voor het boerenleven, voor het uitoefenen van de fysio- en eurythmie-therapie gekozen.

Eenmaal therapeut, begon ik mij hoe langer hoe meer te interesseren voor de mij eerst nog volslagen in het duister gehulde verschijnselen van het 'leven', zoals voor de vraag hoe je bij ziekten de vaak verschralende 'levenskrachten' kunt stimuleren of een verstikkend teveel daarvan kunt reduceren.)*

Precies 30 jaar duurde het, voor dat ik mij van de impuls enigszins bewust werd, die ik destijds, zonder veel woorden van Ita Wegman ontvangen had en waarvoor ik weer 28 jaar nodig had om deze voor anderen in woorden te kunnen formuleren.

In werkelijkheid ging het mij niet anders als iedereen ook, die, aanvankelijk via het meetkundeboek doorziet, waarom de graden van de drie hoeken, die een driehoek vormen, samen 180° bedragen. Heb je deze waarheid eenmaal begrepen, dan kan je die ook voor anderen bewijzend uitleggen en hoef je

je niet meer op de autoriteit van het meetkundeboek te beroepen.

Niet anders verging het mij met de omgang met de levenskrachten. Het begon met dat wat ik bij Steiner of anderen over deze krachten gelezen of gehoord had. Na een langere tijd van eigen waarneming en studie, had ik over dit alles heel veel opgenomen en verwerkt. Op een dag realiseerde ik me dat, in alle bescheidenheid, ik over de omgang met de levenskrachten geheel uit mijzelf voldoende in staat was om, zonder mij op de uitspraak van een of andere autoriteit hoeven te beroepen, met overtuiging de fenomenologie, de fysiologie en de techniek van deze krachten, aan te kunnen tonen.

In dit artikel wil ik aantonen hoe in het hanteren van de preparaten dezelfde wetten te herkennen zijn, die de levenskrachten beheersen. Om te beginnen ga ik er van uit dat elk organisme, zodra het sterft, de wetten van de dode materie gehoorzamen moet, doch dat het tijdens zijn zichtbare leven door een onzichtbare 'levenskracht' beheerst wordt.

Omdat deze kracht zich vooral in het plantenrijk uitleeft, is het ook daar, waar haar 'fysiologie' het best na te gaan en te bestuderen is. Je ziet dan bijvoorbeeld hoe dit rijk aan strenge gedragsregels is gebonden.

Daar ook kan je in haar 'werkplaats' 'afkijken', hoe bepaalde invloeden van buitenaf bijvoorbeeld via het snoeien of het-zich-laten-uitleven versterkend of verzwakkend op deze levenskracht kunnen inwerken.

Hieronder willen we samen in die 'werkplaats' een blik werpen en een en ander te berde brengen over de mogelijkheid om op gerichte wijze zelf met deze kracht om te gaan.

Hoe uiten zich de levenskrachten?

Niets lijkt voor ons kenvermogen zo ontoegankelijk te zijn als het 'leven'. Daarentegen is het helemaal niet moeilijk om duidelijk te zien hoe deze krachten zich in zicht- en meetbare uitingen kunnen uitleven!

Want op de speurtocht naar deze uitingen

merk je namelijk spoedig dat het verschijnsel 'leven' of 'levenskracht' inherent is aan 'iets' dat aan het vormen van totaliteiten te herkennen is. Bijvoorbeeld blijken de gewoonten, de nabootsing, het geheugen, de mode, de 'rage' en nog véél meer, telkens van de onzichtbare drang tot het vormen van eenheden, slechts het uiterlijke kleed te zijn.

De totaliteitvorming, het oergebaar van de levenskrachten

Welk verband is er tussen een totaliteit en de levenskracht? Met betrekking tot die kracht is het bijvoorbeeld interessant te zien dat het begrip 'totaliteit', bij dingen, gebeurtenissen, kunstuitingen, enzovoorts niet voor 100% in de denkvormen, waarmee we de dingen plegen te wegen, te meten en te tellen, blijkt te kunnen passen. Wat is het geval? Op zichzelf is een totaliteit immers niet zichtbaar; maar is deze gelukkig toch duidelijk en wel met behulp van het denken, te 'zien'!

Zo sta je eigenlijk met dit wankele begrip als het ware met één been op het vaste land, doch met het andere op het wankele water!

Een andere merkwaaardige eigenschap van een totaliteit is, dat ze bijvoorbeeld méér is dan de som van haar delen: Door de totaliteitvorming wordt immers een nieuwe, hogere zin en mogelijkheid toegevoegd: Zo herken je aan de bijzondere totaliteit van een bepaalde plant de identiteit van bijvoorbeeld het viooltje!

Weer een andere en raadselachtige eigenschap van de levende totaliteit is, dat veelal een bepaald detail de functie van het geheel of ook van een ander detail als het ware spiegelen over kan nemen. Zo kan een plantenstengel de rol vervullen van een ander onderdeel, bijvoorbeeld die van de wortels.

De gewoonte als uiting van de levenskracht in de tijd

Als één van de meest in het oog springende fenomenen van de totaliteitvorming is het in de tijd ontstaan van gewoontes. Met behulp van deze kracht wordt immers het 'gisteren' samen

in een gewoonte met het 'heden' en het 'morgen' tot één totaliteit geïntegreerd. Zonder deze krachten kan de gewoonte niet bestaan.

Zoals reeds opgemerkt treden de verschijnselen van de levens- of gewoontekrachten nergens zo spectaculair op als in het plantenrijk! Immers: zoals de mens zich kenmerkt door zijn zelfbewustzijn, het dier door zijn emotie, kenmerkt de plant zich door haar gewoonte. Daarom is de plant, voor het bestuderen van het 'leven', bij uitnemendheid het aangewezen studieobject!

Het geheugen

Verwant aan de gewoonte en de continuïteit is het zich eveneens in de tijd afspelende geheugen. Daarbij duikt in het 'heden' het 'gisteren' op en samen smeden zij daarbij een vanzelfsprekende totaliteit. Bij de homeopathische medicijnbereiding spreekt men zelfs over het geheugen van het water. Ook hier geldt: zonder de levens- of totaliteitskracht is ook het geheugen niet mogelijk!

De nabootsing

Een machtige en soms zelfs angstaanjagende vorm van de totaliteits- of levenskracht is de nabootsing. Zoals dit fenomeen bijvoorbeeld bij de kleuter zo aandoenlijk optreedt, zie je hoe deze daarbij het eigen doen of spreken, enz. met dat van het na te bootsen 'andere', tot één enkele eenheid of totaliteit wil versmelten.

Op latere leeftijd kan deze zich bij de kleuter nog zuiver uitende kracht ook in een bedreigende vorm van het elkaar collectief nadoen uiten. Bijvoorbeeld kan dit fenomeen bij volwassenen tijdens rassenrellen immers de meest gruwelijke vormen aannemen. Maar wijst dit negatieve aspect van de in de nabootsing levende totaliteitsdrang niet ook op de onverwacht grote krachten, die met de levenskrachten gemeoid zijn?

De mode en de 'rage'

Ook in het verschijnsel van de mode of van

een 'rage' kan je de uiting van de totaliteits- of levenskracht herkennen! Bij dit algemeen door 'iedereen' te volgen gebeuren weet men zich namelijk gezamenlijk als door één enkele, samenhangende totaliteit gedragen!

Het verbreken van totaliteiten

Zoals elke kracht, die zichzelf bijvoorbeeld in de gewoonte uitleeft, niet sterker maar zwakker wordt, wordt in omgekeerde zin de onzichtbare levenskracht in zichzelf juist krachtiger, wanneer haar zichtbare uitingen, zoals in het vormen van totaliteiten, beperkt of verbroken worden.

Want anders dan je zou verwachten, wordt de onzichtbare levenskracht juist verjongd, verfrist of geregenereerd, wanneer haar zichtbare uitingen tegengehouden, beperkt of gereduceerd worden.

Om bijvoorbeeld de onzichtbare groei- en bloeikracht van sommige planten, zoals die van de roos te versterken, snoeit de tuinman haar ieder voorjaar juist op dat moment, wanneer haar uitbottende groeigewoonte zich het allersterkst wil uiten. Ja, hoe sterker en krachtiger haar zichtbare uiting is, des te krachtiger kan de daaraan ten grondslagliggende levenskracht, wanneer die uiting gereduceerd of vernietigd wordt, geregenereerd worden!

Zo worden bijvoorbeeld jonge zaailingen na het verspenen, waarbij hun totaliteit danig door ernstige verminking van het tere wortelgestel beschadigd werd, na deze ingreep zelfs robuuster dan de andere ongemeoid gelaten exemplaren.

Het onderbreken van waterbewegingen

Met het water, dat je analoog met het menselijk lichaam ook het 'bloed' van het aardelichaam zou kunnen noemen, treedt het uitzonderlijke fenomeen op, dat daarmee, als ware het een plantensap, levenskracht verbonden kan zijn en dat deze kracht door middel van het reduceren van haar bewegingsgewoonte geregenereerd kan worden!

Dr. Theodor Schwenck**), gedurende 15 jaren de leider van het 'Institut für Strömungswissenschaften' nabij Säckingen in Zuid-Duitsland, toonde met behulp van zijn 'druppelmethode' aan, in welke mate je water van een bepaalde afkomst als 'levend' (denk aan een bergbeek) zou kunnen beschouwen. Hij liet namelijk zien, hoe in een glas water, waarin van een bepaalde hoogte een druppel valt, een gave ring ontstaat, die zich in zijn geheel langzaam in de richting van de bodem beweegt en daarbij vrij snel om zijn circulaire as draait. Tegelijk met zijn beweging ontstaat immers ook zijn 'bewegingsgewoonte'! Is nu bij deze proef het opvangende water slechts ± 1 mm diep, dan zal tegelijk met het tegen de bodem van het glas te pletter slaan van de ring eveneens zijn nauwelijks geboren 'gewoonte' vernietigd worden. Daardoor kan, net als bij het beperken van de groeigewoonte van de roos, ook hier een geheel ander principe vrijkomen, waardoor - doch alleen bij 'levend' water, bijvoorbeeld uit een bergbeek - de ring plotseling in een onverwacht mooi bloemmotief verandert! Je kan je voorstellen hoe daarbij de stromingscontinuïteit van zo'n beekwater nog geen se-

conde als een samenhangend geheel bestaat, of, bij de volgende rots aangekomen, wordt het ontstuimige water weer verdeeld en, nauwelijks in een nieuwe gewoonte herenigd, of weer wordt haar eenheid in duizend aparte deeltjes uit elkaar gespreid en verstoven! In tegenstelling met ons 'kraanwater', dat ondanks grondige reiniging toch niet echt, zoals beekwater, 'levend' meer is, heeft dit van rots tot rots springende water ontelbare onderbrekingen van evenzovele 'gewoontes' ondergaan, die dan weer evenzovaak de daarin levende totaliteitskracht vernieuwd en verfrist hebben.

Wat gebeurt er bij het roeren van biologisch-dynamische preparaten?

Bij het roeren van sommige biologisch-dynamische landbouwpreparaten wordt immers een uur lang telkens de roerrichting abrupt omgedraaid. Daarmee wordt net als bij de druppelproef van Theodor Schwenck evenzoveel keer de 'stromingsgewoonte' van het preparaatwater plotseling vernietigd. Net als bij het snoeien van de groeigewoonte van een roos, of het van rots tot rots springende beekwater, wordt door deze plotselinge gewoontevernietiging telkens de levenskracht van het preparaatwater geregenereerd.

In Steiners Landbouwcursus ***) lezen we namelijk:

"Dat betekent, dat men nu moet beginnen te roeren en wel zò te roeren, dat men snel langs de rand van de emmer, aan de periferie roert, zodat zich van binnen, naar beneden toe, bijna tot op de bodem een krater vormt, waardoor het geheel feitelijk rondom door draaien in rotatie gekomen is. Dan draait men snel om, zodat nu het geheel krachtig in de tegengestelde richting kolk."

Op deze manier wordt de 'stromingsgewoonte' van het water een uur lang telkens opgebouwd en opeens weer vernietigd!

Het is inspirerend te zien, hoe de zichtbare dingen vaak als pitten in het vruchtvlies in de

onzichtbare levenskrachten zijn ingebed en evenzo is het enthousiasmerend, wanneer je beseft, hoe de bereiding en de toepassing van de preparaten geheel in overeenstemming zijn met de gevonden strenge wetten die de fysiologie van de levenskrachten beheersen.

Wanneer bij iemand over deze werkzame krachten en wetten een duidelijk bewustzijn is, zal je ook, net als bij het veroveren van de eigen zekerheid over het totaal aantal graden van de drie hoeken van de driehoek, hoe langer hoe meer in staat zijn om op een natuurlijke wijze zelfstandig met de levenskrachten en het gebruik van de preparaten om te kunnen gaan. Men zal dan ook gewoon kunnen voorzien, hoe hun toepassing de levende essentie vormt van de dynamiek, van de biologisch-dynamische land- en tuinbouw. ■

© Volkier Bentinck Stichting, Zutphen 2003

*) Volkier Bentinck:

- A. Das reduzierende Element in Rudolf Steiners Heilerythmiekurs, Persephone-Reihe Nr 9, Verlag am Goetheanum, Dornach, Schweiz, 1996, ISBN 3-7235-0892-8
- B. Het "bijzondere" van Rudolf Steiners euritmetherapie, Nearchus C.V., Hemrik, 1999, ISBN 90-73310-21-0
- C. Medische massagetherapie. Het scheppen van evenwicht tussen leven en bewustzijn, Nearchus C.V. Hemrik, 2000, ISBN 90-73310-22-9
- D. In voorbereiding: 1. Beitel, Beeld, en Bewustzijn. Het therapeutisch werken met de dynamiek van de levenskrachten.
2. Massagetherapie. Ein Weg zum Gleichgewicht zwischen Aufbau- und Abbaukräften

**) Dr. Theodor Schwenck, Bewegungsformen des Wassers, Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1967.

***) Rudolf Steiner, Geisteswissenschaftliche Grundlagen zum Gedeihen der Landwirtschaft, Lanfwirtschaftlicher Kurs. Dornach, GA 327, 1984, voordracht van 12 juni 1924, blz. 100.

Schorpioen

Liesbeth Bisterbosch

Laag aan de hemel is het gebied van de Schorpioen. Het roodachtige licht, nogal laag boven de bomen, heet Antares. Het is de helderste ster van de Schorpioen. Wanneer de omstandigheden gunstig zijn (weinig lichthinder), kun je het bovenste, rechter deel van de Schorpioen waarnemen. In zuidelijke landen, zoals Italië, is de gehele Schorpioen zichtbaar. Daar is hij een van de meest indrukwekkende sterrenbeelden. Je ziet met een oogopslag een reusachtig kruipende gestalte.

Bij het opkomen van de Schorpioen in het zuidoosten verschijnen eerst de beide scharen. Ze staan omhoog (draai het beeld tegen de klokrichting in). De Schorpioen krijgt bij het doorlopen van zijn lage en korte hemelsboog de stand zoals die op het plaatje afgebeeld is. Vervolgens staan de scharen nog verder rechts van Antares (het hart van de Schorpioen). In Nederland is de gifangel niet zichtbaar. In het zuiden en het midden van Nederland verschijnt deze wel korte tijd boven de horizon, maar de staart komt niet hoog genoeg om hem te kunnen zien.

De roodachtige Antares valt ook veel meer op dan de sterren van de naburige Dierenriembeelden de Weegschaal (rechts van de Schorpioen) en de Schutter (links ervan). In de lichte maanden van het jaar is Antares de enige heldere ster laag aan de zuidelijke hemel. Antares komt in het zuidoosten op, nog zuidelijker dan de zon in december en bevindt zich elk etmaal maar zeven uur boven de horizon. Deze ster staat in het zuiden nog lager dan de zon op de kortste dagen van het jaar. Antares bevindt zich ten zuiden van de zonneweg. Op 17 mei passeert de bijna volle maan 's ochtends vroeg Antares 3 graden ten noorden ervan. Op 13 juni passeert de bijna volle maan 's middags Antares op 4 graden afstand. Bekijk de avonden ervoor en erna hoe de maan aan Antares voorbysnelt.

Er zijn overleveringen over de Schorpioen en Aesculapius (Asklepios), de arts die vermaard was om zijn geneeskrachtige kruiden. Het sterrenbeeld Slangendrager bevindt zich boven de Schorpioen. Wanneer Aesculapius aan de westelijke hemel staat, zet deze 'zoon van het

licht' zijn voet op het 'kruipende gedierte van de duisternis'; weldra verdwijnt de Schorpioen onder de horizon.

Volgens zeer oude overleveringen is de Schorpioen een gevallen adelaar die in de toekomst weer vrij kan komen van zijn binding met de aarde. De schorpioen heeft net als de adelaar een scherpe blik en valt op gerichte wijze zijn prooi aan.

Aan de hemel staan de beide roodachtige sterren Aldebaran (Stier) en Antares (Schorpioen) tegenover elkaar. Bij het ondergaan van de Schorpioen, komt de Stier op. In mei maken zon en stier overdag een grote, hoge hemelboog, terwijl de Schorpioen 's nachts zijn kleine baan beschrijft. Nu ontplooit de natuur zich meer en meer en zijn de stofwisselingactiviteiten het meest intensief (Stier-eigenschappen). De Schorpioen, het oplichtende beeld aan de nachtelijke hemel, toont in zijn gestalte en gedrag juist de tegengestelde eigenschappen als de Stier en het plantenrijk in deze maanden van het jaar. ■

VERS VAN HET LAND.....

Sijmen Brandsma

In de biologisch-dynamische landbouw wordt er naar een balans gestreefd tussen de bodem als drager van alle processen (het minerale-rijk), de plantenwereld, de mens en het dierenrijk.

Als bodem hebben we hier 3 ha humeuze zandgrond, uitloper van de Utrechtse heuvelrug en grotendeels al 53 jaar biologisch-dynamisch bewerkt.

Het plantenrijk groeit hier uitbundig, de zandgrond warmt snel op en de tuin ligt beschermd door de bossen rondom.

De mens is in vele soorten en hoedanigheden hier aanwezig. Als medewerker, stagiaire, vrijwilliger, winkelklant, toevallige wandelaar of fietser en ook als excursie- of terrassganger kruipen of lopen ze hier bij bosjes rond.

Wat het dierenrijk betreft zijn we voornamelijk afhankelijk van in het wild levende soorten. Zo zijn er veel vogels, van de buizerds die de hele dag boven ons hun klagend geroep laten horen tot het roodborstje dat in de winkel de broodkruimeltjes komt halen. Daarnaast een schier oneindig aantal soorten insecten en ook af en toe een ree, vos, ringslang of haas.

Als mestleverancier zijn deze dieren van generlei waarde, daarom betrekken we de mest van een biologische boer 12 km verderop. Gemengd met biologische champignonmest en geprepareerd ligt deze dan een jaar een beetje bedrijfseigen en compost te worden.

Voor eigen vee hebben we gewoon te weinig grond.

Om, wat het dierenrijk betreft, niet helemaal van de wilde fauna afhankelijk te zijn houden

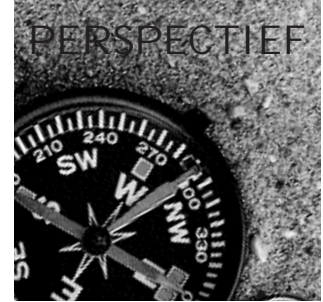
we 100 kippen. Beetje voor de mest, beetje voor de eieren maar vooral ook voor het plezier wat het geeft om met dieren om te gaan. Een veld sla heeft ook aandacht nodig maar reageert op mijn aanwezigheid minder direct dan een toom kippen. Dieren vragen een directere zorg en geven een ritme in de dag. Gaat dat goed dan word je in het hok verwelkomt met tevreden geluid. Gakelen heet dat bij kippen.

We hebben net een nieuw koppel; bruine, witte en zwarte door elkaar. De hanen zijn Noord-Hollandse Blauwen. Een bont gezelschap dus, nu 16 weken oud en een plezier om naar te kijken. Is bij een baby het hoofd buiten verhouding groot, bij een jonge kip zijn dat haar poten. Volwassen grote poten met daarop een puberkip.

De vogelpest is van hier nu nog zo'n 20 km verwijderd. Ik kan me voorstellen dat het veel meer leed met zich mee brengt als je je koeien moet laten afmaken, waar veel jaren fokwerk in zit. Een koe houd je jarenlang en als boer ken je meestal haar afkomst.

De cyclus bij kippen is heel kort: ze komen op 13 weken binnen en worden na meestal 20 maanden geslacht. Toch moet ik er niet aan denken dat het virus hier in de buurt de kop op steekt en ik voel mee met de collega's waar dat wel het geval is. Want de kippen vormen een deel van ons bedrijf en op die manier deel van ons wezen.

Groet, Sijmen. ■

400 BD-kippen preventief geruimd

Bruno van der Dussen

Ongeveer een maand geleden – op 14 april – werden 410 kippen en 12 hanen preventief geruimd op het gemengd bd-bedrijf van Jan van de Ven in Baexem (L). Tweehonderd zestig kippen van een half jaar en honderdvijftig kippen van anderhalf jaar, die normaliter twee a drie jaar kunnen worden. Naast de kippen is er akkerbouw, fijne en grove groenteteelt, een kas, een boomgaard, vleeskoeien en een boerdierwinkel. Een gemengd bedrijf 'puur sang'.

In het artikel *Christelijke landbouw?* (zie hiernaast) van Gerard Oomen wordt verwezen naar enkele hoofdcommentaren van de NRC waarin de ontoelaatbare aspecten van de gangbare intensieve veehouderij aan de kaak werden gesteld.

"Ik dacht dat men zo langzamerhand wat geleerd had van BSE en varkenspest, namelijk dat de boer en dat de maatschappij daar problemen mee heeft", zegt Jan. Daar moeten we hem gelijk in geven. In feite blijkt er niet veel veranderd te zijn. De aanpak lijkt opnieuw op een soort binnenlandse oorlog tegen de dieren en de boer moet meedoen.

We vragen naar de oorzaak van deze vogelpest, want uiteindelijk is de oorzaak een vrij normale griep. Zou de weerstand van de gangbare dieren te vergelijken zijn met die van chronisch zieken? Mensen die vanwege hun ouderdom vatbaar zijn voor een vrij onschuldig virus? Is de weerstand van de gangbare kippen gezakt onder het minimum, waardoor ze doodgaan aan een griep? Jan heeft wel begrip voor die zienswijze.

“Mijn kippen waren kerngezond, ze hebben elke 48 uur controle van een dierenarts gehad, met bloedafname. Maar wat vooral ergerlijk is dat de biologische kippenhouderij door de overheid als verdacht wordt aangemerkt. Dat speelt nog steeds. Daar voel ik me wel erg alleen in staan. De krachten van de bio-industrie zijn vele malen groter dan de krachten van de bd-beweging. De democratie is in feite aan de kant geschoven. Het lijkt net een oorlogsbied. Daarnaast worden er zoveel regels aan de boeren opgelegd, waar ik wel bezwaar tegen zou kunnen maken, maar de regels zijn al van kracht geworden en je hebt je daar maar aan te houden.”

Deel van de preventief geruimde kippen van BD-bedrijf De Hooge Weyer

Jan krijgt voor z'n kippen te zijner tijd wel een schadevergoeding, gebaseerd op de kostprij van een bio-industrie kip. “Daar wordt misschien nog wel een toeslag op gegeven, maar dat is afhankelijk van mijn medewerking aan het verdere verloop. Dat is in feite dus willekeur.”

Een christelijke landbouw?

Gerard Oomen, adviseur biologische landbouw*)

Men beseft steeds vaker wat de gevolgen zijn voor de dieren in de gangbare kippenfokkerij en varkenshouderij. NRC Handelsblad schreef begin maart in haar hoofdcommentaar over de vogelpest het volgende: “De intensieve veehouderij heeft wat milieu en omgang met dieren betreft de grenzen van het aanvaardbare en toelaatbare overschreden. Met dieren dient respectvol te worden omgegaan; het transport ervan moet aan strenge regels worden gebonden; er dient meer ruimte voor biologische productie te komen en bij ziekte dient dagvaccinatie mogelijk te zijn ter voorkoming van nodeloze slachtpartijen. Bovenal is een fundamenteel debat geboden over de huidige en toekomstige vormen van dierenexploitatie”.

Als het aan landbouwminister Veerman ligt komt dat er wel. Het begin van de vogelpest was aanleiding voor hem om op te merken dat de hele kippenhouderij in Nederland gesaneerd diende te worden. De volgende dag werd hij echter teruggefloten door de woordvoester landbouw van het

CDA. De minister had voor z'n beurt gesproken, zo zei ze en had hij wel gedacht aan de gevolgen voor al die boeren?

“Christelijke landbouw” kwam in de vorige twee nummers van DP aan de orde. Onderstaand geeft Gerard Oomen zijn zienswijze op deze problematiek.

Met Jan Diek van Mansvelt (Dynamisch Perspectief, 2003, nummer 1 en 2) heb ik me als katholiek vaak afgevraagd of christelijke (inclusief katholieke) boeren gelukkig zijn met hun kippen op de batterij en een weeë varkenslucht om hun huis, of al die eieren, kippenpoten en koteletten echt met smaak gegeten worden. “Het stinkt er naar de roomse boerenbond, naar gier en vunze drijfmest allerwege. Hoe hier Gods volk de wijde stilten schond, het deert ze niet, de kerk is daar niet tegen” (uit het gedicht “Noord-Brabant” van Victor Westhoff). Ik heb geen echt antwoord, maar ik heb wel hoop dat het goed komt.

Het was vroeger afzien in Brabant. Zandboeren hebben hard

gewerkt om hun schrale grond vruchtbaar te maken. Op foto's, die rond 1900 op het bedrijf van mijn overgrootvader gemaakt zijn, is te zien dat dat kon zonder kunstmest en vergif, maar uit de verhalen weet ik dat het generaties lang volgehouden arbeid vergde. Met het openbreken van hun kleine wereld, de snelle ontginning van woeste gronden en de komst van kunstmest, krachtvoer en allerlei soorten vergif is alles in een stroomversnelling geraakt. “Zingend zijn ze het tweede land in gegaan”, (vrij naar Martinus Nijhoff). De verleiding was te groot en ze zijn doorgedaan op het oude spoor van mesten en mesten tot het land vol stond met stallen en de grond doordrenkt was met mest. Sommige achterkleinzonen zijn rijk geworden, velen hebben afgehaakt, maar allemaal hebben ze er een lelijke wereld aan overgehouden, waar dieren in donkere hokken lijden. Geen vriendelijke wereld en dat vreet aan de ziel.

De kerken zijn grotendeels leeg gelopen. Men zingt er een toon lager, maar het gaat nog steeds over goed en kwaad. Niemand zit

Een christelijke landbouw?

(Foto: Xandra Bink)

MEMO

De rubriek Memo staat open voor leden van de BD-Vereniging. Een berichtje (van maximaal 35 woorden) kunt u sturen naar de redactie van Dynamisch Perspectief, Postbus 236, 3970 AE Driebergen. Memo's zijn nooit anoniem en hebben geen commercieel karakter.

De vzw BELBIOR (de Vlaamse Beroepsvereniging voor biologische boeren)

Zoekt:

Halftijds coördinator (m/v)

U verdedigt de belangen van de bioboer op verschillende niveaus en u doet dit in nauw contact met onze leden biologische boeren en het Belbiorbestuur.

Wij bieden een eerlijke verloning en inspirerende werkomgeving in een dynamische sector.

Info: tel. 0032 496 10 70 96

te wachten op een encyclicke over meer natuurlijke landbouw. Het eerdere pauselijke pleidooi voor natuurlijke geboorteregeling was geen succes. Ik denk wel dat mensen die elke week zingen over gerechtigheid en mededogen, niet gedachteloos voorbij kunnen blijven gaan aan de ontluistering van al die dierenlevens in de bio-industrie. Ooit valt het kwartje en zodra mensen de stap gezet hebben die industrie te boycotten, zijn ze op weg gegaan naar zoiets als biologische landbouw.

Buitenstaanders ervaren de biologische landbouw nogal eens als belerend, als te veel appellerend

aan het geweten. We zouden hen tegemoet komen door de ethische en esthetische redenen wat beter uit elkaar te houden. We kunnen om ethische redenen de bio-industrie afwijzen, maar voor kunstmest bijvoorbeeld ligt dat anders. Overvloedig gebruik van kunstmeststikstof is slecht voor het milieu en voor de gezondheid van planten, dieren en mensen, dat is wel aangetoond. Gematigd gebruik van kunstmeststikstof is niet per se slecht. Bij mijn weten kunnen we dat niet waar maken. In mijn ogen zijn er alleen esthetische redenen om af te zien van stikstofkunstmest. Een goed functionerend gemengd bedrijf of netwerk van bedrijven, dat zich baseert op stikstofbinding door vlinderbloemigen is, als het inderdaad goed functioneert, een harmonisch geheel. Omdat het toewijding vraagt die harmonie te vinden, is zo'n bedrijf ook bezield. Die harmonie en bezieling samen maken een bedrijf mooi en op een indirecte manier goed voor een ander mens. Zo'n indirecte relatie kun je niet claimen of proefondervindelijk aantonen, die kun je alleen maar zien en laten zien.

De bijbel is voor het schone, anders dan voor het goede, geen duidelijke bron. Christelijke landbouw kan volgens velen ook met kunstmest. Als de biologische landbouwbeweging werkelijk voor schoonheid gaat, komen christenen niet direct uit bij biologische landbouw, maar op langer termijn via een omweg wel.

*) geng.oomen@planet.nl

De biologische landbouw in een veranderend Europa

Medio maart sprak Huib Bor in Wageningen over de biologische landbouw in een veranderend Europa. Huib is biologisch-dynamisch veehouder in Noordeloos en voorzitter van de Vakgroep Biologische Landbouw van de LTO/Biologica in Den Haag. In Wageningen sprak hij over de meest recente ontwikkelingen in Europa ten aanzien van de biologische landbouw. Ter sprake kwamen bijvoorbeeld de voorstellen van Fischer, het effect van een uitbreidende EU op de biologische markt en de noodzaak van de Nederlandse biologische landbouw om zich te richten op regionale afzet en het landschap. De redactie sprak met hem hierover.

Tijdens je lezing sprak je over het actieplan dat euro-commissaris Fischler op dit moment voorbereidt. Wat zijn de belangrijkste actiepunten?

Huib: "Dat zijn er nogal wat. Overigens komt dat niet allemaal uit de koker van Fischler. Er vindt een soort raadpleging plaats van Europese burgers, hoe de biologische landbouw het beste gestimuleerd kan worden. De belangrijkste actiepunten zijn:

1. Het ontwerpen van diverse verkoopsystemen.
2. Het ontwikkelen van biologische landbouw in kwetsbare gebieden ten behoeve van het milieu.
3. Het bevorderen van het uitwisselen van technische gegevens over landbouwkundige zaken.
4. Het garanderen van de traceerbaarheid van biologische producten.
5. Het stimuleren van een Europees logo voor biologische producten.
6. Het verschaffen van informatie aan boeren over aanvullende controlevereisten.
7. Harmonisatie en test- en controleprocedures.
8. Het toepassen van gestandaardiseerde processen voor importproducten en voldoen aan de verbintenissen tussen EU en ontwikkelingslanden.
9. Het oprichten van een instantie die onafhankelijke adviezen verstrekt over productiemethode en toegestane stoffen.
10. Het verzamelen van statistische gegevens.
11. Het efficiënt financieren van onderzoek."

Dat zijn heel wat actiepunten.

Huib: "Dat is ook wel nodig, want met de uitbreiding van de EU zal er ten aanzien van de landbouw het een en ander veranderen. Er liggen enorme kansen voor de biologische landbouw in de Oost-Europese landen. Dat zou een bedreiging voor onder andere de Nederlandse biologische sector kunnen betekenen, maar bedreigingen schepent ook weer nieuwe kan-

sen. De situatie in Nederland wordt bepaald door hoge arbeidskosten en een vruchtbare bodem. De grondkosten zijn weliswaar hoog, maar er is ook een hoge technologische ontwikkeling en wat natuurlijk ook belangrijk is, de consumenten zijn in de buurt. Nederland zal de voorsprong op technologisch gebied dienen te behouden, maar ook uit te breiden, met als gevolg verlaging van de arbeidskosten. Anderzijds kan Oost-Europa ook profiteren van onze technologische voorsprong. De kansen voor Nederland liggen er vooral voor teelten en houderij-systemen met een hoge toegevoegde waarde en waar vers belangrijk is, zoals groenteteelt, tuinbouw en melkveehouderij/geitenhouderij."

Hoe zie je de relatie producent-consument?

Huib: "Op dat terrein zullen nog veel meer kansen en mogelijkheden benut moeten worden, zoals huisverkoop, verkoop in recreatiegebieden, enzovoort. Volop mogelijkheden, de biologische sector is daar goed in."

Hoe combineer je je bestuursfunctie, met je bedrijf en de excursies, bedrijfsuitjes, kinderfeestjes en rondleidingen die je op je bedrijf organiseert?

Huib: "Ten eerste heb ik een duizendpoot als vrouw, als ik weg ben, neemt Ria de zaken waar op het bedrijf en is zij ook de eerstverantwoordelijke voor de agro-toeristische activiteiten. En ik kan terugvallen op een bedrijfshulp als dat nodig is en

daarnaast is het een kwestie van goed organiseren en dan is er veel mogelijk."

Oproep Biologica: vrijwilligers voor de Open Dagen

Tijdens de landelijke Open Dagen bij de biologische boer wil Biologica dit jaar de tuinders en boeren ondersteunen bij het informeren van hun bezoekers. Hiervoor zoekt Biologica vrijwilligers. Aanmelden bij: Biologica, Annelijn Steenbruggen, coördinator voorlichting & PR, doorkiesnr. 030-2339982 (zie ook Agenda)

Promotiebureau Biologische Speciaalzaak op zoek naar ondernemers

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij wil dat de afzet van biologische producten groeit. Doel is te komen tot een verdubbeling per jaar. De sector heeft inmiddels ter ondersteuning van dit project een subsidie ontvangen. Dit betekent dat er meer biologische winkels nodig zijn en dat voor opvolging gezorgd moet worden.

De sector zoekt mensen die ondernemer willen worden van een biologische winkel. Mensen die maatschappelijk verantwoord willen ondernemen. Die verantwoordelijkheid niet schuwen. Van aanpakken houden. Mensen die het leuk vinden om klanten te adviseren. Die houden van gezond en lekker eten. Die mensen kunnen zich melden. Zij worden opgeleid en begeleid tot ondernemer in een biologische winkel. U kunt zich als belangstellende melden bij:

Promotiebureau Biologische Speciaalzaak,
telefoon 06 22 66 79 43.

Tuinieren op de vierkante meter

Auteur: Julia Voskuil
Uitgeverij Roodbont
ISBN-90-75280-42-4

In de reeks milieuvriendelijk tuinieren verscheen een nieuwe gids: Tuinieren op de vierkante meter. Het boekje is een pleidooi voor het mooi maken en transformeren van onooglijke kleine hoekjes tot kleine 'plantenparadijsjes'. Niet met eenjarig perkgoed worden deze tuintjes 'vanaf het formaat stoeptegels' opgesierd, maar met beplanting waar vogels, vlinders, egels, kikkers en andere beesten bij gedijen. Een gevel, binnenplaats, vensterbank, balkon of daktuin wordt een plek waar het hele jaar door iets te beleven valt.

Tips, plantenlijstjes en verrassende ideeën zijn overzichtelijk samengevoegd tot een handzaam boekje.

Publicaties Fruitteelt LBI

Er zijn weer 4 nieuwe publicaties verschenen in de serie "Onderzoek Fruitteelt" van het Louis Bolk Instituut. De publicaties zijn in te zien en te downloaden via www.louis-bolk.nl/publicaties/nieuw.htm. Ook bestaat de mogelijkheid op een abonnement á 30 euro/jaar. Bestellen bij LBI, tel. 0343 523860.

Geeft samenwerking tussen fruitleelt en veehouderij een meerwaarde?

Vroeger was de combinatie van vee en fruit een algemeen beeld in de hoogstamboomgaard. Nu heb-

ben we te maken met gespecialiseerde en ontmengde, aparte vee- en fruitleeltbedrijven. Heeft de combinatie van beide nog een meerwaarde die in deze tijd of in de toekomst aantrekkelijk is? Prijs € 4 euro excl. porto onder bestelnummer LF69.

Ondergroei op de boomstrook deel 2: Perspectief van permanente ondergroei met witte klaver

Het blijkt dat een begroeiende boomstrook veel voordelen heeft voor bodemstructuur, bodemleven, humusopbouw, diversiteit en natuurlijke vijanden. Nu blijkt dat ondergroei, naast een concurrent voor de bomen, ook een instrument voor groeibeheersing kan zijn, mits passend bij het betreffende boomgaardsysteem en zorgvuldig verzorgd. Als losse publicatie verkrijgbaar voor 6 euro excl. porto onder bestelnummer LF70.

Wat heb ik van de luizen geleerd?

Het twee-jaarlijkse congres van biologisch-dynamische fruitleers in Dornach had afgelopen winter het thema 'omgaan met ziekten en plagen in de biologische fruitleelt'. Joke Bloksma heeft daar een lezing gehouden waarbij ze de verschillende mogelijke oorzaken en oplossingen voor schadelijke bladluizen als voorbeeld heeft gekozen om drie benaderingen van de 'natuurlijke' aanpak te illustreren: 1. bestrijdingsmiddelen van 'natuurlijke' herkomst; 2. het versterken van de 'natuurlijke' vijanden in de boomgaard en 3. het

verzorgen van de fruitboom met teeltmaatregelen die zo veel mogelijk recht doen aan de 'natuur' van de fruitboom. De combinatie van de 3 benaderingen biedt het meeste perspectief om biologische teelt verder te ontwikkelen. Dubbeltalig NL/DK. Prijs € 6 excl. porto onder bestelnummer LF71.

Jaarverslag fruitteelt 2002 met plannen voor 2003

Met resultaten van ons lopende werk en een overzicht van de sector biologische fruitteelt. Prijs € 6 excl. porto onder bestelnummer LF72, respectievelijk nummer LF73 (engelse versie).

Van de redactie

In de vorige nummers van Dynamisch Perspectief hebt u onder de kop *Over de samenhang van kosmos, plant en mens in de huidige tijd* een interview met Liesbeth Bisterbosch kunnen lezen alsmede enkele reacties daarop. In het vorige nummer was een reactie van Rob Hesper (uitgever van de Kosmos-agenda) opgenomen, waarin hij verwees naar een brief van hem van 21 november vorig jaar aan Liesbeth Bisterbosch.

De redactie ontving kort daarop een brief van Liesbeth Bisterbosch waarin zij meedeelde de brief van Rob Hesper nooit te hebben ontvangen.

De redactie betreurt deze gang van zaken. Hierdoor zijn onnodige misverstanden ontstaan. Inmiddels is ook Rob Hesper op de hoogte gebracht dat zijn brief nooit aangekomen is.

LEZEN EN LEREN

Uitgaven BD-Vereniging

Prijzen incl. verzendkosten. Uitgaven kunnen besteld worden door het bedrag over te maken op girorekening 313786 ten name van de vereniging o.v.v. het/de bestelnummer(s) van de uitgave(n). Voor België postrekening 000-1638509-82 t.n.v. de Nederlandse B.D. Vereniging. Vermeldt u duidelijk het afleveradres! Voor gratis uitgaven is een telefoontje voldoende: 0343 531 740

FiBL-dossier (nieuw !)

Inzichten door een 21 jaar durende veldproef door het onderzoeksinstituut biologische landbouw (FiBL) te Zwitserland. De Nederlandse vertaling van deze DOK-proef met een schat aan informatie over de kwaliteiten van gangbare en biologische landbouwsystemen, een opsteker voor bd-landbouw, 2003. € 4,00 (bestelnr. 001)

Coach in bedrijf

Een verslag over de ervaring met het coachen van bedrijven. Het coachen heeft tot doel de boer te helpen de dynamische aspecten van zijn bedrijf beter te verwoorden en vorm te geven. Joke Beekman-de Jonge, 1997 € 2,50 (bestelnr. 002)

Biologisch-dynamische landbouw en spiritualiteit

Dit rapport is in januari 1996 in het kader van het Compas-project verschenen. Hierin wordt verslag gedaan van gesprekken met 15 BD-boeren over hun ervaringen met spirituele aspecten in de BD-landbouw. Willem Beekman en Joke de Jonge, 1996 € 4,50 (bestelnr. 003)

De preparatenwijzer

Beknopt overzicht van de preparaten (en grondstoffen) die gebruikt worden in de BD-landbouw en die u kunt bestellen bij de BD-Vereniging (incl. prijslijst), 2001. Gratis

De biologisch-dynamische preparaten

Ervaringen met het maken en bewaren van preparaten. Robin Engel, 2001 € 2,50 (bestelnr. 004)

Biologisch-dynamische spuitpreparaten in ontwikkeling

In dit boek wordt niet alleen beschreven welke plaats de preparaten in de totaalvisie van de biologisch-dynamische landbouw innemen, wat de belangrijke praktijkervaringen en onderzoeksresultaten zijn van de afgelopen 70 jaar, maar ook welke twijfels en vragen er zijn. Edith Lammerts van Bueren, Joke Beekman-de Jonge, 1995 € 11,35 (bestelnr. 005)

Het bosesysteem als beeld voor het bedrijfs-organisme in de biologisch-dynamische landbouw
Ton Baars, 1990 € 2,50 (bestelnr. 006)

Het landbouwbedrijf als organisme
Landbouw, landschap, de mensen en de cultuur die daarbij behoren; hoe beïnvloeden ze elkaar. Interview met Manfred Klett door Klaus-Dieter Neuman, 1987 € 2,50 (bestelnr. 007)

Voor de Aarde

Een fraai overzicht van 75 jaar biologisch-dynamische landbouw in Nederland (1924-1999), Willy Schilthuis, 1999 € 7,00 (bestelnr. 008)

Het landbouwbedrijf als individualiteit - een beeld van de mens
Een samenvatting van inzichten welke Pfeiffer verworven heeft, gebaseerd op de "Landbouwcursus" van Steiner. Martin W. Pfeiffer, 2000 € 2,50 (bestelnr. 009)

Handboek Demeter (nieuw !)
(Voor de vakman)

Het juridisch fundament voor de licentieovereenkomsten, de Demeter-certificaten en het gebruik van het Demeter-merk. De richtlijnen en de normen voor de landbouw en voor de verwerking. Verder diverse reglementen. Verzameld in een ringband, 2002 € 20,00 (bestelnr. 010). (Ook te downloaden vanaf www.demeter-bd.nl/voorwaarden.htm)

De kleine kippenhouderij

Andreas Wijgmans en Hans Meyer. Handleiding voor de hobbyist voor het houden van kippen, 2002 € 4,00 (bestelnr. 011)

Gezonde voeding, gezonde aarde
Wat is biologisch-dynamisch? Mensen uit de praktijk vertellen over werkwijzen en achtergronden. Jelle van der Meulen en Saskia Kalff, 1992 € 2,50 (bestelnr. 012)

Demeter smaakt hemels
Met informatie over Demeter, landbouw, voeding en gezondheid. Met 12 recepten van topkok Eric van Veluwen, uittips en adressen (ook verkrijgbaar in de natuurvoedingswinkel), 2002 € 1,00 (bestelnr. 013)

Biologisch-dynamische landbouw, voor boeren die verder willen
Achtergronden van de BD-landbouw in beknopte vorm, met de verschillende bedrijfstakken; praktijkmaatregelen en praktische toepassingen. Geschreven voor boeren en tuinders, 2002 € 4,00 (bestelnr. 014)

Biologisch dynamisch tuinieren in de praktijk

Een praktische handleiding voor de moestuinder. Willy Schilthuis, in herdruk, verschijnt medio 2003. Dynamisch Perspectief zal hiervan t.z.t. melding maken.

Via boekhandel of uitgeverij

Vruchtbare landbouw op biologisch- dynamische grondslag

(De landbouw cursus) Geesteswetenschappelijke grondslagen voor een vruchtbare ontwikkeling in de landbouw.

Rudolf Steiner. ISBN 90-6038-507-1

Handboek Ekologisch Tuinieren

Een standaardwerk over de biologische groenteteelt voor zowel de beginnende als de gevorderde amateur-tuinier/ster. Het boek telt 640 bladzijden, is verlichtigd met 490 verhelderende tekeningen en 350 tabellen. VELT. (Vereniging voor Ekologische Leef- en Teeltwijze vzw, tel 00323 281 74 75). Ook verkrijgbaar via uw boekhandel. ISBN 90-800626-4-2.

IN DE REEK 'MILIEUVRIENDELIJK TUINIEREN': Uitgaven van Uitgeverij Roodbont i.s.m. DLV Groen & Ruimte, De Kleine Aarde. Te bestellen bij Roodbont (tel 0575 545688) of bij de boekhandel:

De milieuvriendelijke moestuin

Een praktische gids voor een gezonde teelt van groenten en fruit. Informatie over zaaien, planten, oogsten en bewaren van gewassen. ISBN 90-75280-12-2

De milieuvriendelijke siertuin

Biedt een antwoord op de vele vragen die er zijn bij het opzetten en onderhouden van een natuurlijke tuin. ISBN 90-75280-16-

Plant en plaag

Een handige gids om na te zoeken wat de veroorzaker is van schade aan de gewassen en wat je er aan kunt doen. Uiteraard op een zo min mogelijk milieubelastende manier. DLV Team
ISBN 90-75280-18-1

Kruid en onkruid

Hoe kunt u overlast van onkruid en cultuurplanten op een milieuvriendelijke manier beperken.
ISBN 90-75280-38-6

Tuinieren op de vierkante meter

Gids voor het creatief benutten van plekjes rondom huis en in de tuin.
ISBN 90-75280-42-4

Anders omgaan met de aarde

Biologisch-dynamische landbouw voor nu en later. Het bewustzijn dat we verantwoordelijk moeten omgaan met onze aarde is meer dan ooit actueel. Wat betekent de bd-landbouw voor zowel de boer, de consument als onze aarde. Willy Schilthuis. Verrijgbaar via uw boekhandel.
ISBN 90-6238-499-4

Creatief op zoek naar (bedrijfs)individualiteit

Werken met preparaten in de Landbouw. A. de Vries. Te bestellen bij Stichting Onderzoek je eigen werk te Arnhem (tel 026 3514098)

Kosmos-agenda

In de agenda geeft Maria Thun voor diverse gewassen de kosmisch gunstige tijden (zaaien, planten, schoffelen enz.) Te bestellen bij Hesperia te Rotterdam (tel 010 466 66 56).

Biologische akkerbouw

Jaap Melgers.
ISBN 90-6224-296-6

Biologische veehouderij

Kees van Veluw.
ISBN 90-6224-294-4

Biologische groenteteelt

Bart Willems.
ISBN 90-6224-306-1
Handleiding, achtergrond en praktijk. Het boek is bedoeld voor biologische en gangbare boeren die om willen schakelen, verdelers, het onderwijs (vanaf MAS-niveau), onderzoekers, beleidsmedewerkers en natuurbeheerders. Boeren, die zich willen oriënteren of willen omschakelen, vinden bij elkaar wat ze daarvoor nodig hebben. Verrijgbaar via uw boekhandel.

Weet wat je eet

In dit boekje geeft Prof. Manfred Hofmann, naast algemene informatie omtrent biologische producten, ook een informatief overzicht van allerlei vormen van onderzoek die een aanzet geven om deze en andere vragen over de kwaliteit van levensmiddelen te kunnen beantwoorden. U kunt dit boekje bestellen bij Platform Biologica (tel 030 233 99 70).

Mens en voeding, een dynamische visie

Een visie over de mens en zijn ontmoeting met de buitenwereld en een visie over voedsel als 'levensmiddel' voortgebracht door landbouw. Dit boekje laat zien dat een bewuste samenstelling van onze voeding niet alleen gezond is voor onszelf, maar ook voor het milieu. Machteld Huber. Te bestellen bij Platform Biologica (tel 030 2339970).

Ontmoeting landbouw & zorg

In dit boek wordt zichtbaar gemaakt wat de meerwaarde is van de zorgboerderij. Naast veel authentieke ervaringen en voorbeelden bevat deze uitgave informatie over subsidieregelingen en juridische vormen. Het boek is hierdoor een wegwijzer voor alle zorginstellingen en agrariërs die samenwerken in een zorgboerderij overwegen. Verrijgbaar via uw boekhandel.
ISBN 90-75280-13-0

Mythen van de landbouw.

Door Manuel Schneider. In dit boekje wordt een aantal hardnekkige misvattingen en mythen over duurzame landbouwontzenuwd. Te bestellen bij Platform Biologica (tel 030 2339970).

Groene Zadengids

In deze gids zijn alleen rassen opgenomen met het EKO-keurmerk. Overzichtelijk is aangegeven waar het zaad besteld kan worden. Bedoeld voor zowel beroeps- als amateurteelt. Een uitgave van het Louis Bolk Instituut, Stichting Zaadgoed en NAK. Te bestellen bij het Louis Bolk Instituut te Driebergen (tel 0343 517814).

Groei en differentiatie

Klein, overzichtelijk boekje waarin wordt ingegaan op de betekenis van de levensprocessen groei en differentiatie in relatie tot cultuurmaatregelen, gewasontwikkeling en eigenschappen van het geoogste product. Louis Bolk Instituut onder auspiciën van FQH. Te bestellen bij het Louis Bolk Instituut te Driebergen (tel 0343 517814).

Wat eten we vandaag ?

Kookboek met recepten om lekkere biologische maaltijden voor kinderen te bereiden. Vreni de Jong, ISBN 90-62384-641

Hokus Kokus

Kinderkookboek met biologisch(-dynamische) ingrediënten. ISBN 90-62382-061

De Groene Vakantiegids (Nederland)

Deze gids bevat de adressen van 50 biologische en biologisch-dynamische boerderijen. De boerderijen zijn gelegen in mooie streken. Voor een gering bedrag kunt u op deze boerderijen kamperen, een kamer huren, rondleidingen krijgen en in een enkel ge-

val ook eten. U ondersteunt daarmee in uw vakantie de milieuvriendelijke landbouw in Nederland.

Ook gidsen verkrijgbaar voor andere landen.

Bestellen bij: ECEAT-Nederland, Postbus 10899, 1001 EW Amsterdam (tel 020-6681030).

ECEAT-België, T.a.v. M. Couvreur, Molenstraat 2/2, 3110 Rotselaar, Tel. 016-448025

Tijdschriften

Ekoland

Een uitgave van Uitgeverij van Westering. Een vakblad voor biologische landbouwmethoden, verwerking, afzet en natuurvoeding. Verschijnt 11 keer per jaar. Aanmelding bij: Uitgeverij van Westering. Abonnementen adm. Ekoland, Antwoordnummer 16, 4740 VB Baarn

Vruchtbare Aarde

Een uitgave van de Stichting Vruchtbare Aarde.

Doelstelling: het helpen vergroten van het menselijk inzicht in de relatie mens-natuur. Het blad laat zien dat gif en chemische bestrijdingsmiddelen helemaal niet nodig zijn. Zij brengt ons aan het licht wat er gebeurt met ons voedsel, onze bodem en onze wereld, en vertelt hoe het anders kan. Bovendien vindt u in het blad handige tips voor de hobbytuinder. Verschijnt 6 keer per jaar.

Aanmeldingen bij: Tijdschrift Vruchtbare Aarde (telefoon/fax 020-6898468).

Knipselkrant Biologische Landbouw

Nieuws over biologische landbouw en producten geknipt uit meer dan 400 Nederlandse publicaties.

Verschijnt iedere maand. Aanmeldingen bij: Publiciteitscentrum Biologische Landbouw (telefoon 0317-415515 fax 0317-426589).

Smaakmakend

Een uitgave van Platform Biologica. Spraakmakend magazine over natuurvoeding, gezondheid en milieu. Verschijnt 4 keer per jaar en wordt u aangeboden door uw natuurvoedingswinkelier. Platform Biologica stimuleert de groei van de biologische landbouw door consumentenvoorlichting en afzetbevordering. U kunt donateur worden. Voor meer informatie kunt u bellen 030 2337790 (e-mail: info@platformbiologica.nl)

Opleidingen, cursussen

Studiecentrum Kraaybeekerhof

Verzorgt al meer dan 20 jaar opleidingen en cursussen binnen de werkvelden biologisch(-dynamische) landbouw en natuurvoeding. Postbus 17, 3970 AA Driebergen, tel 0343 512925, e-mail: info@kraaybeekerhof.nl website: www.kraaybeekerhof.nl

Warmonderhof

Opleiding en training in biologisch-dynamische land- en tuinbouw. De Drieslag 2, Postbus 369, 8250 AJ Dronten, tel 0321 386860, fax 0321 386864, e-mail warmonderhof@groenhorstcollege.nl website: www.warmonderhof.nl/warmhof/index2

Landwijzer VZW

Opleiding en vormingsorganisatie voor de biologisch(-dynamische) landbouw in België. Statiestraat 164 D, 2600 Berchem, tel 0032 03 2873777, fax 0032 03 2873771

14 en 15 juni, 9 tot 16 uur

Open Weekend bij de Zonnetuin - Alkmaar

Plaats: A.T.V. de Rekere, Helderseweg, Alkmaar

De Zonnetuin is de 'ronde' biologisch-dynamische moestuin van Guurtje Kieft. Deze plek is uitgegroeid tot een voorlichtingscentrum middels cursussen, lezingen en rondleidingen. Informatie: 072 - 515 9456 Met op 14 juni, 9 tot 16 uur **Ecologische tuinmarkt.**

Voor de zesde maal een grote markt met vertegenwoordiging van kwekers van (inheemse) bloemen en planten, kruiden, zaden, struiken en bomen. Voorlichting en 'aankleding' van siertuin, moestuin en boomgaard. Verantwoord tuinmateriaal: hout, wilgentenenvlechtwerk en speel-werktuigen. Kunstroute op het terrein. Live muziek en biologische catering. Informatie: 072 - 511 7361, Sietske Houkes.

21 en 22 juni uitgesteld naar 20 en 21 september

Open dagen bij de biologisch (-dynamische) boer

Info: 030-2339970

7 t/m 11 juli

Zomerweek over Natuurwezens

Plaats: Kraaybeekerhof, Driebergen
Kosten: E 465,-
Info en aanmelden: 0343-512925

Vanaf 24 september

Scholingscursus B(D) landbouw (2 jaar)

10 blokken per jaar van 3 dagen. Alle vakken om zelfstandig werkzaam te zijn in de landbouw. Plaats: Kraaybeekerhof
Kosten: E 1195,- per jaar (excl. maaltijden)
Info en aanmelden: 0343-512925

Vanaf 26 september

Natuurvoedingsconsulent (3 jaar)

In deze opleiding leer je mensen te helpen op hun weg richting gezondheid. De opleiding is erkend door de beroepsvereniging Natuurvoedingsconsulenten. Plaats: Kraaybeekerhof
Kosten: E 1750,- per jaar
Info en aanmelden: 0343-512925

WILLY SCHILTHUISFONDS

Met het Willy Schilthuisfonds bemiddelt de BD-Vereniging tussen aanvragers en aanbieders, tussen projecten van (individuele) boeren en individuele geldschietters. Indien u projecten financieel wilt ondersteunen kunt u bij uw schenking aangeven voor welk project dit bedoeld is. Een algemene schenking zal verdeeld worden over diverse projecten. Hieronder vallen ook de Herziening van de Demeter Licentie Voorwaarden en het project intervisie en bedrijfscaoching. Schenkingen lopen via de BD-Ver-

eniging, postgiro 313786 of Triodos Bank 21.21.88.771.

Schenkingen en legaten boven de € 50,- worden in deze rubriek vermeld. De afgelopen periode ontving de BD-Vereniging giften van leden uit Lanaken-België (€ 200,-) uit Zutphen (€ 550,-) en uit Den Haag (€ 250,-).

Het bestuur is betrokkenen hiervoor zeer erkentelijk.

Voor verdere informatie over schenkingen en legaten zie BD-info, elders in dit nummer.

Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding

Diederichsstraat 25,
Postbus 236,
3970 AE Driebergen,
tel 0343 531740,
fax 0343 516943,
e-mail: info@demeter-bd.nl,
website: www.demeter-bd.nl.
Postgiro voor leden 147485,
Rekeningnr. België:
000-1638509-82

Sinds haar oprichting in 1937 werkt de Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding (BD-vereniging) aan verbreding van de bekendheid van de biologisch-dynamische landbouw en aan de verdieping van de inzichten daarvan. De inkomsten van de vereniging bestaan uit de contributies van leden en uit licentiegelden voor het gebruik van het Demeter-merk. Daarnaast ontvangt ze jaarlijks uw warme giften. Statuten van de vereniging kunnen door leden van de vereniging opgevraagd worden bij het bureau van de vereniging.

Bestuur:

Jan Saal (voorzitter), Jos Kok (penningmeester), Michael Veltman (secretaris), Ton Baars, Maria van Boxtel, Stijn van Wely.

Medewerkers bureau BD-Vereniging:

Jos Pelgröm (directeur), Rien ter Braake (Coördinator Demeter-licentiezaken), Merle Koomans v.d. Dries (assistent Demeter-licentiezaken), Lydia Schmidt (secretariaat).

Lidmaatschap

Lidmaatschap van de BD-Vereniging:

Lidmaatschap € 25,-/jaar, uitgebreid lidmaatschap € 50,-/jaar, donateur (geen ledentijdschrift) € 20,-/jaar. Leden in het buitenland: € 32,- (binnen Europa), ^α 34,- (buiten Europa).

Lidmaatschappen / donateurschappen lopen per **kalenderjaar** (januari t/m december). Een lidmaatschap / donateurschap wordt stilzwijgend verlengd, tenzij u vóór 1 december van het lopende jaar heeft opgezegd.

Leden ontvangen jaarlijks (in januari) een acceptgirokaart voor de contributie van het komende kalenderjaar. Betaling kan ook geschieden door machtigen voor automatische incasso (neemt u hiervoor evt. contact op met het bureau van de BD-Vereniging) (Heel graag zelfs!).

Schenkingen en legaten

De BD-Vereniging heeft een artikel 24 status bij de belastingdienst, hetgeen betekent dat bedragen tot € 8284,- geheel vrij zijn van successierecht, vanaf dit bedrag betaalt de BD-Vereniging een aangepast tarief van 11%. Omdat de BD-Vereniging door de belastingdienst wordt gezien als een "algemeen nut beogende instelling" zijn schenkingen tot een bepaald bedrag (2003: € 4143,-) vrijgesteld van schenkingrecht. Giften in de vorm van een tenminste 5 jaar durende

BD-info

BD-preparaten te bestellen

Alle prijzen zijn inclusief verzendkosten binnen Nederland.

Nr.	Soort preparaat	Prijs per portie
500	Koemestpreparaat	€ 6,-
501	Kiezelpreparaat	€ 3,-
502 – 507	Kompostpreparaten (set à 6 soorten)	€ 13,-
502 – 507	Kompostpreparaten per soort	€ 2,50

Let op: Voor licentiehouders, leden met een uitgebreid lidmaatschap en leden wonend in het buitenland gelden andere tarieven voor de preparaten. Meer info hierover via het secretariaat van de BD-Vereniging.

Bestelwijze:

Door overmaking van het bedrag op Postgiro 313786 (voor België postrekening: 000-1638509-82) t.n.v. de BD-Vereniging onder vermelding van de gewenste preparaten en het verzendadres. Uw bestelling wordt u dan zo snel mogelijk (ca. 2 weken, houdt u hiermee rekening in uw planning!) toegestuurd.

De preparatenwijzer (folder)

Beknopt overzicht van de preparaten (en grondstoffen) die gebruikt worden in de bd-landbouw en die u kunt bestellen bij de BD-Vereniging (incl. prijslijst), 2001. Gratis

lijfrente, notarieel vastgelegd, zijn geheel aftrekbaar. Heeft u warme voornemens en u hoeft info, belt u dan even met Jos Pelgröm (tel 0343 531740).

Rondzendbrieven Natuurwetenschappelijke Sektion Goetheanum

("Klett-brieven")
Geïnteresseerden kunnen deze brieven (al dan niet vertaald in het Nederlands) toegezonden krijgen, of ze kunnen worden gedownload vanaf [\[bd.nl/downloads.html\]\(http://bd.nl/downloads.html\). Neem voor toezending contact op met het bureau van de BD-Vereniging.](http://www.demeter-</p></div><div data-bbox=)

Adviezen voor (amateur)tuinders

Voor adviezen over tuinieren (voor amateurtuinders) kunt u bellen met de DLV Groen & Ruimte infolijn 0321 388888 (tussen 8.00 - 12.00 uur).

Publikaties

Voor uitgaven van de BD-Vereniging en derden zie pag. 20 e.v. of de website www.demeter-bd.nl. ■

100% Biologisch. 100% Dynamisch.

demeter

ZuiverZuivel

Meer dan 20 jaar bio-vakmanschap!

Zuiver Zuivel produceert al meer dan 20 jaar biologisch (-dynamisch)e kwaliteitsproducten en was de eerste producent van biologisch dynamische zuivelproducten in Nederland. Het vakmanschap vindt u terug in ons assortiment dagverse zuivel, boter en kaas. Het authentieke karakter van de biologisch-dynamische melk die onze melkveehouders leveren blijft optimaal behouden in deze producten. Door onze jarenlange ervaring kunnen we ons met recht "Specialist in biologische zuivel" noemen.

Verkrijgbaar in de natuurvoedingsspecialzaak!

Zuiver Zuivel • Antwoordnummer 701 • 1900 VD Limmen • www.zuiverzuivel.nl

